LIETUVOS
UNIVERSITETAS
1927 — 1928 MOKSLO METAIS

(1927. IX. 15 — 1928 II. 16)

KAUNAS
LIETUVOS UNIVERSITETO LEIDINYS
1928

LIETUVOS
UNIVERSITETAS
1927 — 1928 MOKSLO METAIS

(1927. IX. 15 — 1928 II. 16)

KAUNAS
LIETUVOS UNIVERSITETO LEIDINYS
1928

Įžanga.

Senato nutarimu spausdinama metinė Lietuvos Universiteto apyskaita arba, geriau — imatrikuliacijos aktas, kurs sudaro pirmąją šios apyskaitos dalį, ir viešąjį vasario 16 dienos posėdį, kurs sudaro antrąją apyskaitos dalį.

I.

1927. IX. 15.

„Švyturio“ B·vės spaustuvė, Kaunas Miškų g vė 1F

Iškilmingas imatrikuliacijos posėdis.

(1927. IX. 15.)

Iškilmingą imatrikuliacijos posėdį, kuriame dalyvauja p. Švietimo Ministeris inž. Šakenis, pradeda praėjusių metų Universiteto Rektorius prof. M. Biržiška. Jis praneša apie praėjusius mokslo metus, kuriuos jungia su audringu visuomenės gyvenimu. Universitete tradicinis ramumas buvo išlaikytas; mokslas baigtas tvarkoj. Tik praėjusiais metais negailestinga mirtis ištraukė iš gyvųjų tarpo mūsų Universiteto garbės daktarą Joną Basanavičių ir kelis studentus. Visi mirusieji yra pagerbiami atsistojimu.

Praėjusiais mokslo metais U-to delegacija važinėjo į Latviją, Estiją, Suomiją. Mokslo metams besibaigiant buvo perrinkta U-to vadovybė. Senato sąstatą sudaro: Rektorius prof. Mykolas Römeris, prorektorius prof. Pr. Jodelė, sekretorius prof. Iz. Tamošaitis ir dekanai: Katalikų teologijos-filosofijos fakulteto — prof. Bl. Česnys; Evangelikų teologijos fakulteto — doc. Gaigalaitis; Humanitarinių Mokslų fakulteto — prof. Krėvė-Mickevičius; Teisių fakulteto — prof. Leonas; Matematikos-gamtos fakulteto — prof. Žemaitis; Medicinos fakulteto— prof. Lašas; Technikos fakulteto — prof. Vasiliauskas.

Nurodęs naujo U-to Senato sąstatą, prof. Mykolas Biržiška dėkoja praėjusiųjų mokslo metų Senatui, Profesoriams ir studentams, padėjusiems dirbti sunkų akademinį darbą.

Kalbėdamas apie naują U-to Rektorių, prof. M. Biržiška nurodo savo asmeniškus ryšius su prof. Mykolu Römeriu. Tuos ryšius stiprina dvidešimties metų tarpas. Per tiek laiko, dirbant Lietuvos kultūros darbą, teko susitikti su prof. M. Römeriu.

Lietuva yra savitas kraštas, kurs turi savotišką kultūrą ir kurs turi teisės įeiti į kitų kultūringų tautų tarpą. Ir šis

bendras Lietuvos kultūros darbas mudu jungia jau dvidešimts metų.

Baigus prof. M. Biržiškai vedamąjį žodį, salėje nuaida galingas valio.

Naujasis U-to Rektorius prof. Mykolas Römeris, dėkodamas praėjusiųjų mokslo metų U-to Rektoriui prof. Mykolui Biržiškai, iškelia jo mokslo ir visuomenės darbą, kurį giliai vertina.

Naujojo Rektoriaus programa būsianti: palaikyti Universiteto tradicijas. Mano programa, sako p. Rektorius, bus profesorių programa. Profesoriai ir studentai — nėra du skirtingu pasauliu: tai vienas pasaulis. Studentai visada ras pas mane užtarimą, baigia savo trumpą kalbą naujas U-to Rektorius prof. Mykolas Römeris.

Baigęs trumpą kalbą, naujasai U-to Rektorius skaito viešąją paskaitą: „Teisinės valstybės organizacijos problema". Ji yra spausdinama šiame metiniame Universiteto leidinyje.

Pasibaigus viešajai U-to Rektoriaus paskaitai, prasideda imatrikuliacijos aktas.

P. Rektorius kreipiasi į naujai priimtuosius studentus bei studentes sakydamas: Jūs dar nauji. Apie jus kol kas nieko spręsti negalima. Bet tikėtis galima. Tikime, kad Jūs būsite tokie, kokie yra Jūsų pirmatakiai.

Simboliškas Rektoriaus naujai priimtiems studentams rankos paspaudimas yra naujo studento priėmimas į Alma Mater tarpą.

Fakultetų dekanai skaito naujai priimtuosius studentus bei laisvuosius klausytojus. Kiekvienas naujas studentas bei studentė prieina prie p. Rektoriaus ir paduoda ranką: pasisveikina.

Į Katalikų teologijos-filosofijos fakultetą priimta: 101 tikras studentas ir 8 laisvi klausytojai (Į Teologijos skyrių 35, o į filosofijos 66).

Į Evangelikų fakultetą priimta: 6 studentai.

Į Humanitarinių Mokslų fakultetą — 222 tikri studentai ir 3 laisvi klausytojai.

Į Teisių fakultetą — 278 tikri studentai ir 23 laisv. klausytojai.

Į Matematikos-Gamtos fakultetą — 88 studentai.
Į Medicinos fakultetą — 194 tikri studentai.
Į Technikos fakultetą — 104 tikri studentai ir 1 laisvas klausytojas.

Pasibaigus dekanų pranešimui apie naujai įstojusius į jų atstovaujamus fakultetus studentus, p. U-to Rektorius dėkoja p. Švietimo Ministeriui, o p. Švietimo Ministeris p. U-to Rektoriui, profesoriams ir tuo viešoji posėdžio dalis baigiama.

Teisinės valstybės organizacija.

(Viešoji paskaita, Lietuvos Universiteto Rektoriaus prof. Mykolo Römerio skaityta iškilmingame Lietuvos Universiteto 1927.IX.15 posėdyje imatrikuliacijos akto metu).

Teisinės valstybės organizacijos problema, kurią aš pasirinkau šiai viešajai paskaitai, — yra plati. Joje glūdi ištisa eilė socialinio žmonių bendravimo arba visuomenės, valstybės esmės, ir teisės problemų, kurių išdavomis ji turi remtis; ji valstybinės kūrybos mene reiškiasi ištisų amžių pastangomis pasiekti ir sutvarkyti jąją; ji pareina nuo sociologijos, politinių ir teisės mokslų ir priklauso tųjų socialinio žmogaus gyvenimo problemų rūšiai, kurios, rodos, niekuomet negali būti galutinai išspręstos ir kurių kiekvienam sprendimo pasiūlyme lieka spragos ir esminės ydos, darančios sprendimą konvencionaliniu ir netobuliu. Kartais atrodo, lyg teisinės valstybės organizacijos sprendimas būtų tolygus garsiosios rato kvadratūros sprendimui. Jei mes būtume užsimanę rasti tobulą, galutinį ir amžinai pastovų jos išsprendimą — tai darbas būtų be vilties: tai būtų buvę iš tikrųjų rato kvadratūros sprendimas, nes pačiame socialiniame bendravime ir ypač mūsų gadynės valstybės esmėje yra tam tikrų pastovių ir nepašalinamų elementų, kurie prieštarauja teisinės valstybės idealui ir nuolat ardo jį, kaip kad gamtos jėgos ardo bet kurį žmogaus veikalą. Bet kaip žmonės dėliai to nenustoja veikę ir nepasiekdami niekuomet savo darbų tobulumo, tačiau kartais sugeba žengti priekin ir pasiekia tobulesnių savo darbų ir pastangų išdavų, negu iki šiol buvusios, taip ir teisinės valstybės organizacijoje, kuri iš esmės yra dirbtinė, jie sugebėjo žengti priekin ir pasiekti tobulesnių teisinio tvarkymosi metodų, negu jie buvo naudoję seniau.

Aš drįstu išžiūrėti šią problemą trumpoje paskaitoje, nušviesdamas tiktai pačius stambiausius problemos elementus ir nustatydamas pačias kertines jos institucijas. Aš manau, kad

dalykas užtenkamai paaiškės, net ir šitokioje išdėstymo konstrukcijoje.

Mano paskaitos tema — tai ne pati teisinės valstybės arba teisinės tvarkos valstybėje sąvoka, bet tos tvarkos organizacija, kitaip sakant — jos įgyvendinimo metodai ir priemonės. Bet iš tikrųjų sąvoka ir priemonės čion turi labai artimo ryšio. Teisinė tvarka tiek bus pasiekta, kiek bus organizuotas ir užtikrintas teisės veikimas valstybėje.

Jau tuo laiku, kada Vakarų Europoje vietos valdovai, kurių priešaky buvo tame darbe Prancūzijos karaliai, laimėję amžiais tęsiamą per visą viduramžį kovą prieš tris galingus naujosios gadynės teritorinės valstybės priešus — Pasaulinės Imperijos idėją, Bažnyčią ir vidaus anarchiją, — kūrė tąją valstybę absoliutinės monarchijos formoje, — tarp veiklių jųjų padėjėjų, kurie jųjų darbo išdavom ruošė tam tikras sąvokų formulas ir populiarizavo jas žmonių sąmonėje, mes randame mokslininkų grupę, kuriai rūpi šiuo keliu kaip tik apdrausti teisės viešpatavimą socialiniame bendravime. Aš turiu omeny garsiąją vad. legistų mokyklą Prancūzijoje, kurios žymiausias atstovas — Jonas Bodin — nustatė klasiškąją suvereniteto formulą, vieną kertinių naujos valstybės mokslo ir teritorinės valdžios esmės sąvokų. Garsioji Bodin'o sąvoka, virtusi klasiška ir iki šiol nenustojusi savo reikšmės, buvo jo pritaikinta kaip tik absoliutinei monarchijai ir iš karto tarnavo neaprėžtai vieno asmens — valdovo — galiai bei ponybai paremti socialiniame žmonių bendravime.

Pirmuoju atžvilgiu būtų galima manyti, kad šiuo savo darbu Bodin'as ir legistai norėję kaip tik paneigti teisę ir jos imperatyvinio viešpatavimo vieton pastatyti vieno asmens ponišką nuožiūrą, žodžiu — įkurti despotiją vieton teisinės tvarkos. Jų nustatytoji suvereniteto sąvoka tapo pareikšta, kaipo karaliaus *subjektyvinė* galios arba viešpatavimo teisė, o visas teritorinis socialinis bendravimas, sutvarkytas šiąja galia arba šiuo viešpatavimu ir sudarantis tai, ką vadiname valstybe, — kaipo tos subjektyvinės teisės objektas, kaipo karaliaus dalykas, daiktas. Jei šiandien tankiai kalbama apie socializaciją, kaipo pažangos reiškinį, kuris įvairiose srityse turi pakeisti privatinio intereso ir privatinės subjektyvinės teisės veiksnį,

tai ten kaip tik toks ryškiai iš pačios savo esmės socialinis fenomenas kaip teritorinis žmonių bendravimas ir to bendravimo tvarkymas, buvo paverčiamas privatinio veiksnio viešpatavimo sritimi.

Tačiau iš tikrųjų legistams rūpėjo kaip tik teisėtumas bei pastovios teisinės tvarkos įkūrimas. Jei jie buvo karaliaus bendrininkais ir padėjėjais absoliutinės monarchijos kūrimo darbe, tai ne tiraniškų šios monarchijos išdavų vardu, bet visai kitokiu atžvilgiu. Jiems rūpėjo pakeisti nusigyvenusią įpročių ir palaidų subjektyvinių teisių tvarką ryškia įstatymo viešpatavimo tvarka, vieton palaidų subjektyvinių teisių kompromisų, besikeičiančių, nustatomų derybomis ir sutartimis tarp įvairių socialinių grupių, korporacijų, luomų ir feodalinių įvairios galios ponų, siuzerenų bei vasalų, vieton tos typiškos anarchinės tvarkos, kurios teisiniai elementai nuolat keitėsi atsižiūrint į socialinį jėgų lygsvaros keitimąsi ir kurios nebepajėgė pilnai suvaldyti nei Bažnyčios kanonai nei kazuistinis bei suskirstytas vietos ypatybėmis įpročių režimas, — legistai rėmė galingo imperatyvinio, visiems privalomojo ir vienodo objektyvaus ir aiškaus įstatymo viešpatavimą, kurio veikimas būtų pagrįstas ne teisių derybomis bei teisių kompromisu, bet autoritetingu valdžios įsakymu, imperatyviniu liepimu, ir pasidavimu be jokių rezervų. Norėdami aiškios ir griežtos įstatyminės teisinės tvarkos, legistai, kurių ir pats vardas yra paskolintas iš jųjų numylėtos ir jųjų idealizuojamos „legis“, buvo todel pasiryžę kelti visa tai, kas gelėjo tą įstatyminę tvarką įgyvendinti ir palaikyti. Tad jie rėmė ir kėlė į suvereninį pjedestalą karaliaus valdžią, kaipo absoliutinį įstatymo viešpatavimo šaltinį.

Šia prasme absoliutinės monarchijos įkūrimas buvo teisinės tvarkos atžvilgiu pažangos aktu. Karaliaus įstatymas, karaliaus taika — „pax regis“ — ir karaliaus teismas, kaipo šios „pacis“ organas, — tai buvo kaip tik teisinės tvarkos socialiniame bendravime veiksniai. Be to, pakeitusi politinį feodalizmą ir anarchiją, valstybinė absoliutinė monarchija iškėlė ir iš dalies įkūnijo vieną ryškiausių teisinės tvarkos elementų — žmonių, kaipo valdinių, lygybę, — ypač gi jųjų lygybę prieš visiems privalomąjį ir visus arbitrališkai liečiantį

įstatymo imperatyvą. Žmonių socialiniai santykiai turėjo būti tvarkomi ne jųjų asmeniškais ir grupiniais kompromisais, ne sutartimis, užfiksuojančiomis ad hoc jųjų jėgų santykiavimą ir paremtomis stipresniųjų smurtu, bet imperatyvinėmis teisės normomis.

Tačiau legistų moksle apie valstybinį valdovo suverenitetą kaipo objektyvaus įstatymo viešpatavimo ir tuo pačiu teisinės tvarkos titulą, buvo žymi spraga, kuri visai jųjų konstrukcijai suteikė circuli vitiosi pobūdžio. Kad ir aprėždavo jie karaliaus suvereniteto teisę Dievo įsakymais ir iš dalies net įgimtosios objektyvinės teisės tezėmis, kaipo Dievo įkurtosios socialinės tvarkos sąlygomis, varžančiomis bet kurią — net ir pačią suvereninę teisinio tvarkymo — galią (pats Bodin'as laikė a priori privalomu suverenui — valdovui privatinės nuosavybės ir valdinių tarpusavių turto sutarčių gerbimą), bet vis delto jųjų sistemoje trūko šiems aprėžimams bet kurių sankcijų, bet kurių teisinių priemonių sulaikyti gaivališkai laisvą suvereninės galios reiškimąsi, kad ji ir imtų viską griauti, kas šio mokslo pažiūromis privalėjo būti gerbiama ir saugojama. Žodžiu — šioje konstrukcijoje įstatymo viešpatavimas, teisinės tvarkos ir teisėtumo sistema, kuriai palaikyti buvo iškeltas karaliaus suvereniteto teisės pradas, — buvo galų gale padarytas pareinančia nuo vieno asmens, nuo vienos galingiausios absoliutinės valios nusistatymo, be jokios socialinės ar teisinės apsaugos nuo bet kurio visų šios konstrukcijos elementų iškreipimo. Kas svarbiausia — visa teisinės tvarkos sistema palikta be jokio aprūpinimo ne tiktai prieš paties suvereno, bet ir prieš jojo agentų — prieš valdininkų — veikimą. Nes visas valdžios agentų aparatas, kaipo suvereno absoliutinės galios išdėstymas, tegalėjęs būti atsakingas jam vienam ir jojo vieno arbitrališkai vedamas ir kontroliuojamas. Monarchistinio suvereniteto dėsniais joks teisėtumo kontrolės aparatas, kuris nebūtų paties suvereno nuožiūrai pavestas ir jojo visiškai priklausomas, būtų neįmanomas.

Ir jeigu legistų doktrinos pagrįstoje absoliutinėje monarchijoje, kurios klasišku tipu Vakarų Europoje buvo XVII ir XVIII amžių Liudvikų Prancūzija, vis delto teisėtumas netapo galutinai palaidotas ir pakeistas tiranija, panašia į rytų despo-

tijas, tai ne legistų tezių tai buvo nuopelnas. Tai buvo iš dalies Bažnyčios mokslo sąvokų galios, iš dalies luominės ir korporatyvinės viduramžio tvarkos atsparumo, iš dalies naujų, kilusių iš įgimtųjų teisių ir visuomenės sutarties doktrinos, idėjų įtakos, iš dalies besiorganizuojančios pačioje karaliaus administracijoje naujos socialinės jėgos — besirengiančios perimti iš karaliaus socialinį ir valstybinį viešpatavimą — buržuazijos ar trečiojo luomo augančios jėgos nuopelnas. Jųjų gi — legistų tezių logiškomis išvadomis, kad ir ne jųjų mintimi — Liudvikas XIV skelbė, jog „Valstybė — tai aš", Bossuet mokino, jog „visa valstybė esanti valdovo asmeny", o absoliutinės monarchijos epigonai, kaip antai mokslininkas Haller XIX amžiuje, drįso tvirtinti, jog vienas trijų esminių valstybės elementų — tauta — esanti tik karaliaus kūrinys.

Savotiškas pataisas legistų mokslui apie karaliaus valdžią, kaipo suvereninį teisės šaltinį, mes randame senesniame už jį Bažnyčios moksle. Garsi yra Bažnyčios mokslo tezė, jog kiekviena valdžia esanti iš Dievo. Bet ar tai reiškia, kad kiekvienas faktiškas valdovas arba faktiškieji valdantieji esą Bažnyčios sąvokomis teisėti valdžios turėtojai ir kad Bažnyčia pateisinanti kiekvieną bet kurį ir bet kokį viešosios galios vykdymą? Jau šv. Jonas Chryzostomas buvo statęs šį klausimą, sakydamas: „Argi kiekvienas valdovas yra Dievo nustatytas?", ir į tai jis atsakė: „Ne, tai negalima tvirtinti; sakydami, jog kiekviena galia esanti iš Dievo, mes turime galvoj ne valdovą, bet pačią valdžią".

Svarbiausia yra tai, kad Bažnyčios mokslo pabrėžiama yra valdovo valdžioje ne jojo suvereninė subjektyvinė viešosios galios teisė, kaipo teisė į valstybę, teisė ponauti ir naudotis socialiniu žmonių bendravimu, bet socialinė viešosios galios funkcija. Šiuo mokslu — valdovas esąs ne ponas, ne savaimingas viešpats, bet — Dievo ministeris, Dievo skirtas valdyti žmones ne savo nuožiūra, bet Dievo tikslais ir įsakymais ir atsakingas prieš Dievą. Čion reiškiasi ne subjektyviškai suverenine, bet funkcionalinė, grynai tarnybinė valdovo valdžios koncepcija, o pati valstybės sąvoka čion socializuojasi. Toji Bažnyčia, kuri šią sąvoką suformulavo, tai yra Kristaus mokslo Bažnyčia, o josios Dievas, kurio atsakingu ministeriu

esąs valdovas, tai ne bet kuris Dievas, bet kaip tik Krikščionių Dievas — beribės žmogaus meilės ir socialinio žmonių solidarumo Dievas, pats kentėjęs del žmogaus išganymo, susirūpinęs amžinąja žmonių laime, tačiau ne dovanojama jiems vergų laimė, bet jųjų pačių laisvųjų ir atsakingų žmonių, Dievui padedant iškovojamoji ir laimėjama. Šito Dievo tikslai ir įsakymai, kuriais privaląs valdyti žmones jojo ministeris — valdovas, tegalį būti žmonių tobulinimo, jųjų brolybės ir laimės kelių tikslai.

Žmonių gyvenimas žemėje, kuris Bažnyčios sąvokomis esąs nuolatinės kovos ir tobulybės bei amžinosios laimės siekimo, o ne patogaus gėrėjimosi ir naudojimosi gėrybėmis kelias, esąs šiomis sąvokomis iš esmės socialinis, koperatyvinis; tai reiškiąsi visuotinu visos Krikščionijos — gyvųjų ir mirusiųjų, tebekovojančių ir laimėjusių kovą šventųjų bendravimu, vienų narių nuopelnų pertekliu sunaudojimu kitų nuodėmėms padengti ir t t. Šitokiomis sąvokomis ir valstybė bei josios valdžia esanti ne tiktai funkcionalinė, bet ir socialinė.

Tad valdovo, kaipo Dievo ministerio, funkcija esanti ne tiktai Dievo tarnybos, bet tuo pačiu ir socialinė tarnybinė funkcija. Ji turinti vykti valdomųjų labo, jųjų kovos už amžinąją laimę keliais. Šv. Augustinas šitaip sako: „Qui imperant — serviunt eis, quibus videntur imperare“, o šv. Tomas sako: „Non est regnum propter regem, sed rex propter regnum“, ir kitoje vietoje dar ryškiau: „Ille legitimus est rex, qui principaliter bonum subditorum intendit“. Tad čion jau atsiranda teisėtos valdžios, teisėto valdovo — sąvoka. Vadinasi — ne valdžia esanti teisės ir teisėtumo šaltinis; ji pati įeinanti į teisinę organizaciją, kaip pastarosios elementas. Tačiau dėsnio pareiškimas, sąvokos nustatymas — tai dar ne viskas. Teisinės tvarkos organizacijai svarbiausias yra teisėtumo sankcijų klausimas. Kaip gi sprendžiama yra Bažnyčios mokslu ši problema? Neabejotina esanti valdovo atsakomybė prieš Dievą už Dievo pavestos jam žmonių valdymo — valdžios — funkcijos vykdymą. Valdovui mirus — jo valdymo aktų teisėtumas būsiąs Dievo teismo ištardytas ir patikrintas, ir už „neteisėtą“ valdymą jis būsiąs nubaustas. Be abejo, Dievo sankcijų baimė gali sulaikyti tikintį valdovą nuo tam tikrų val-

džios aktų, gali jo valdymą laikyti tam tikroje vagoje. Šio teisėtumo kriteriumas — Dievo teisinės normos — gali būti laikomas, einant Bažnyčios mokslu, pozityviu, nes Bažnyčia tas normas dėsto ir nustato. Bet ar ši Dievo teismo sankcija iš tikrųjų sugeba apsaugoti tą Bažnyčios tezių organizuojamą valdymo teisėtumą? Visa šios organizacijos konstrukcija laikosi tol, kol valdovas yra ištikimas Bažnyčiai žmogus, kol jis yra tikintis, kol jis rimtai ruošiasi Dievo teisman ir yra įsitikinęs, kad Bažnyčios dėstomoji Dievo teisė esanti iš tikrųjų ne kas kita, kaip Dievo teisė. Užtenka, kad šios subjektyvinės tikybinės sąlygos nebūtų, — kad kartu ir visa šita teisinės valdžios konstrukcija griūtų. Tai, be abejo, yra didelis trūkumas. Bet jisai yra ne tiktai tame. Pačiame Bažnyčios moksle yra viena esminė jos tezė, kuri visą šią konstrukciją daro praktiškai nepastovią. Būtent, atgaila, anuliuojanti nuodėmių pasekmes ir paliuosuojanti kaltininką nuo Dievo teismo sankcijų. Valdovas — tironas, kurio valdymas būtų aukščiau nurodyta prasme neteisėtas, išpažintimi ir atgaila galįs prieš mirdamas gauti nuodėmių atleidimą. Tad ši valdymo teisėtumo apsauga, organizuojama paties Dievo teismu ir kurio sankcijos apsireikšiančios tiktai valdovui mirus,—tegali varžyti tikinčius valdovus ir be to palieka jiems priemones nušalinti nuo savęs sankcijų veikimą.

Kad tai būtų rimčiau sutvarkyta, kad atsakomybę pajustų ir netikintieji valdovai ir kad valdžios neteisėtumas galėtų būti laiku sudraustas — Bažnyčios mokslas pasirūpino ir kitokių sankcijų sukūrimu. Viena jojo srovių paveda aukščiausiąją valdovo valdžios ir jojo aktų teisėtumo priežiūrą pačios Bažnyčios valdžiai su popiežium, kaipo įgaliotu Dievo vietininku, prišaky. Radikališkesnės yra tos Bažnyčios mokslo srovės, kurios paveda tąją priežiūrą ir patį Dievo teismo sankcijų taikymą — valdomiems žmonėms. Žymūs katalikų teologai, kaip Suarez, Bellermin,—šią tezę mes randame ir naujausiųjų laikų kai kurių teologų raštuose, — yra pareiškę tiesiog valdininkų sukilimo teisę prieš valdovus, kurie elgtųsi prieš Dievo įsakymus valdyti žmones socialinio labo tikslais. Ši radikališka pažiūra Bažnyčios moksle, kuri perkelia valdovo atsakingumo sankcijas iš Dievo teismo į liaudies teismą, re-

miasi devizu „vox populi—vox Dei", kurio pagrindan dedama sąvoka, jog Krikščionijos liaudis atstovaujanti Dievui ir jog liaudies teismas esąs reprezentacinis laikinasis Dievo teismas žemėje.

Tokiu būdu Bažnyčios mokslo teisėtumo sąvokos ir apsaugos klausimas tuo skiriasi nuo legistų absoliutinės monarchijos ir valdovo suvereniteto teorijos, kad jis nepasitenkina valdžios leidžiamojo įstatymo viešpatavimu valdiniams, bet be to stengiasi ir pačią valstybės valdžią įvesti į teisinės tvarkos. drausmę ir organizuoti valdžios veikimo teisėtumo apsaugą Ar tai šiam mokslui pavyko?

Valdomųjų sukilimas arba „sukilimo teisė" — priemonė labai nelanksti ir netobula, kaipo neteisės sudraudimo metodas. Kad šiuo metodu būtų atstatytas teisėtumas — reikia ne tiktai, kad sukilėliai patys nepaklystų teisės pajautime ir kad vieton teisės neimtų už kriteriumą savo asmeniškus arba grupinius interesus bei aistrą, kurie kartais maža bendro teturi su amžinosios tiesos ir Krikščionių Dievo teisės sąvokomis, bet reikia dar, kad jie sukilimo kovą iškeltų ir laimėtų. Tiktai laimėję ją — jie galės savo nepatenkinimo išvadas arba jų reiškiamas neva teisės sankcijas taikinti. Kai del paties Dievo teismo anam pasaulyje — jis išeina iš socialinių santykių ribų, nesudarydamas pastovios objektyvinės teisinio tvarkymosi priemonės; tiktai šio teismo baimė gali pozityviai varžyti valdovus, bet ji varžo tiktai tikinčius valdančius.

Lieka Bažnyčios valdžios sankcijos. Bet šios priemonės reikšmė tėra ta, kad vieton vienos teritorinės suverenines valdžios, kuri norima suvaržyti ir aukštesnės teisės drausmei pavesti, būtų pastatyta viešpatauti jai kita — tikybinė — valdžia, tokia pat suvereninė ir nesilaikanti jokios priverstinos drausmės. O kadangi toji pati Bažnyčia per savo valdžią turėtų ir pačias aukščiausias teisės normas Dievo vardu nustatyti, tai galutinoje išvadoje būtų pasiekta tai, kad legistų suverenitetas, kaipo absoliutinės galios teisė ir teisės normų šaltinis, būtų perkeltas iš valdovo į Bažnyčią ir, būtent, arba į pačią Krikščioniją (tikinčiųjų visuomenę) arba į josios vadą. Tiesa — šis suverenitetas būtų ne asmeniškas, o reprezentacinis,

vykstąs Dievo atstovavimu, bet praktiškai jis tiktai sutarpintų teritorinę vietos valstybę Bažnyčios viešpatavime.

Trečioji stambi naujosios gadynės pastanga organizuoti teisinę valstybę — yra reiškiama demokratinio mokslo ir jo nustatytos demokratinės valstybės konstitucinės konstrukcijos. Šiuo atžvilgiu tenka skirti dvi sroves: viena senesnė — vad. tiesioginės demokratijos, kurios žymiausiu reiškėju buvo Jonas—Jokūbas Rousseau ir kurios obalsiai atgimsta kai kuriose moderniškos demokratijos srovėse, antra — Didžiosios Prancūzų Revoliucijos įkurta reprezentacinė demokratinė konstrukcija.

Pirmoji savo klasikiškais XVIII amžiaus mokslo dėsniais remiasi kiekvieno individo įgimtuoju suverenumu ir tųjų suvereninių individų sutartimi, kaipo suvereninės bendrosios valios įsteigimo aktu. Šiuo mokslu valstybė gauna teisinį titulą — žmonių sutartį, o teritorinė valstybės valdžia esanti bendrosios ar visuotinos tos teritorijos žmonių valios reiškinys. Čion valdymas yra sumanytas, kaip grynai įstatyminis, nes jis turįs vykti teisiniu valdžios titulu, o pastarasis reikalaująs bendrosios valios apsireiškimo; tiktai tas esą teisėta, kas yra bendrosios valios nustatyta, o tai ir esąs įstatymas, kuriame ši bendroji valia kristalizuojasi. Tad valdymas tegalįs būti įstatymo vykdymu, o įstatymas privaląs būti visų piliečių priimtas; jojo vykdymas galįs būti pavestas tautos agentams, bet tiktai priklausomiems ir atsakingiems prieš tautą valdininkams. Šioje konstrukcijoje, jei ji galėtų būti įgyvendinta, teisinės tvarkos problema sutaptų su visų žmonių valdymusi, nes šiuo mokslu bendroji valia esanti ne daugumos ir ne geresniųjų, galingesniųjų arba kurios nors kitokios žmonių grupės, bet visų ir kiekvieno valia. Bet tada turėtų išnykti ir pati teisės, kaipo imperatyvinės normos, problema, o jos vieton kiltų kategoriško savo valios išvadų nuoseklumo problema. Tai, kas vadinama teisės norma ir kas galėtų reikštis išimtinai įstatymo formoje, tai būtų tiktai visų ir kiekvieno valios užfiksavimas, o teisėtas veikimas būtų ne pasidavimas įsakymui, bet šios valios — savo valios — nuoseklus tęsimas darbe, kitaip sakant — laisvė, o ne teisinė drausmė.

Tiktai dalykas kaip tik tame, kad visa ši konstrukcija, kuri tokiu nepaprastu būdu išsprendžia teisinę socialinio bendravimo tvarką laisvėje, — yra dirbtina ir remiasi visuotinos individų sutarties ir jųjų bendrosios valios fikcija, kuri neatatinka socialinei tikrenybei. Ji neigia žmonių socialinį būrimąsi ir skirstymąsi, neigia socialinių grupių nuolatinę kovą, neįvertina arba nepažįsta tokių elementarinių socialinio žmonių gyvenimo veiksnių, besireiškiančių tiek tarp grupių, tiek grupėse, kaip noras ponauti, valdžios (galios) troškimas, vadų autoritetas ir iniciatyva, masės pasivyškumas ir josios gaivališkas reagavimas į tam tikrus iniciatyvinius akstinus, valdymo menas ir t. t. Suvereninių laisvų individų sutartis, kaipo teisinis titulas, žmonių—atomų dulkės, mechaniškai kondensuotos į vienlypią individų visumą, kaipo lygių aritmetiškų vienetų suma vietoje socialiniai integruotos ir diferenciuotos visuomenės, bendroji valia, — tai yra ne socialinės žmogaus esmės, bet dirbtinos racionalistinės, kategorijos, kuriomis teisinės tvarkos problema išspręsti nėra galima.

Be abejo, rimtesnė yra klasiškos reprezentacinės demokratijos teorija ir jos tezėmis nustatyta teisinė valstybės ir josios valdžios konstrukcija. Tiesa — ir ši doktrina, bent savo kilminėse sąvokose, kuriomis ji išplaukia iš prademokratinio mokslo, kaipo savo šaltinio, ir nuo kurių ji iki šiol nepajėgė visiškai atsipalaiduoti, — operuoja individais atomais, kuriais pakeičia diferenciuotą visuomenę. Bet ji nelaiko tų individų įgimtais suverenais ir nepaveda jųjų tęstinei teritorinei masei jųjų laisvos suvereninės sutarties titulo. Tęstinę teritorinę tautą ji laiko ne dirbtiniu teisiniu individų sutarties padaru, bet istorišku socialiniu faktu, — tam tikru socialiniu, tam tikros teritorijos gaivalu, tęstiniu, vadinasi — apimančiu buvusiųjų gyventojų kartų eiles. Šią tautą — gaivalą, bet ne individų visumą, į kurią įeitų visi ir kiekvienas, — ji laiko gaivališkai suverenine, viešpataujančia teritorijai ir visiems teritorinio socialinio tvarkymosi reiškiniams ir formoms, jų tarpe ir teritorinei valstybei bei josios valdžiai.

Šitoks teritorinės tautos gaivalas, chaotiškas ir, taip sakant, laukinis, kaip gamta, pats betarpiškai veikti negalįs, nes jis nesąs joks organizmas, joks gyvis, ir turįs savy įvairių

elementų, įvairių gyvų procesų ir jėgų. Už šį gaivališką suvereną — jojo vardu — tegalįs veikti kas kitas, būtent, žmonės, atskiri individai ir jųjų būriai. Svarbiausias, lemiantis vaidmuo priklausąs pačiai gyvajai tautos kartai, esamajai piliečių masei. Tai esąs natūralus, gimtasis tęstinės tautos atstovas — reprezentantas, veikiąs be jokio mandato; per jį tiktai galinti reikštis tauta; bet šis pirminis tautos — suvereno reprezentantas pats esąs gaivališkas, kaip ir jo reiškiamoji tauta. Tai nesąs joks veiklus organizuotas veiksnys; tai esanti pasyvi masė be iniciatyvos, galinga savo svoriu, reaguojanti ir baisi bei loginga savo reagavimu, bet sunki ir nelanksti, netinkanti iniciatyviniam, planingam veikimui, kuris priklauso individams bei jųjų būriams.

Joje, šioje piliečių masėje arba gyvoje tautos kartoje, esą daugybė įvairių jėgų bei elementų. Todel ir reagavimo srovių bei linkmių galį eiti iš tos masės labai daug ir įvairiomis kryptimis. Tad tų įvairių jėgų ir elementų reagavimas būsiąs nevienodas tiek savo įtempimu, tiek savo kryptimi, — kartais priešinga kita kitai. Tų plaukiančių iš masės įvairių jos elementų reagavimų, taip sakant, varžytynėse laimėsiąs ir nuspręsiąs tas reagavimas, kuris bus ryškesnis, stipresnis, turįs geresnių vadų, esąs tiksliau organizuotas. Šiuo laimėjusiu ne būtinai visos masės, bet gal tiktai vienos masės dalies reagavimu būsiąs nustatytas pačios masės en bloc, kaipo tokios, kaipo gaivalo, sprendimas, laikomas reprezentaciniu tautos sprendimu arba, kalbant demokratiniu terminu, suvereninės tautos valios reiškiniu.

Tad reprezentacinės demokratinės doktrinos tezėmis tiek pati tauta nesutampa su individų — piliečių visuma, tiek tautos valia nesutampa su visų ir kiekvieno piliečio valia. Ta yra žymi pataisa, įvesta reprezentacinės demokratijos mokslo į XVII ir XVIII amžiaus demokratijos pirmtakūnų mokslą. Kadangi ne pats pilietis esąs suverenas, ir taip pat ne suvereninė esanti piliečių visuma jųjų atomų masėje, tai nėra reikalo laikytis bendrosios ar visuotinos valios sąvokos: nebūdamas įgimtuoju suverenu pilietis individas, negalįs reikalauti, kad su jojo valia ir nusistatymu būtų jungiama sprendžiamoji suvereninė galia. Gyvoji tautos karta ir kiekvienas josios narys,

reikšdami tam tikrąjį nusistatymą ar šiaip ar kitaip reaguodami į tą arba kitą reikalą ar įvykį, veikią ne savo, o tautos vardu ir teisėmis, tad jie ir jokių savo subjektyvinių teisių į galutiną tautos valios sprendimą neturį. Tautos valios sprendimu būsiąs tas sprendimas, kuris nugalėsiąs kitus masėje. Jis būsiąs tautos gaivališkos reprezentantės sprendimu.

Šiuo ši doktrina sugebėjo laimingai išvesti demokratinio tautos valdymosi dėsnį iš sąvokų ir teisių klampynės, į kurią buvo patekę šio dėsnio įkūrėjai, operuoją suvereninių individų sutarties ir bendrosios visų piliečių valios fikcijomis.

Gal viena stambiausių šios doktrinos klaidų šioje reprezentacinėje tautos valios formuloje yra ta, kad ji reprezentacinį tautos valios sprendimą jungia būtinai su masės narių daugumos, vadinasi, su grynai kiekybiniu — veiksniu. Tai yra paveldėtas iš prademokratinio mokslo individų—atomų koncepcijos padarinys. Inerciniame masės gaivale, kuriame veikia daugybė gyvų jėgų, elementų ir socialinio dygimo procesų ir kuri nėra tiktai lygių atomų suma, bet sudaro painią socialinių santykių visuomenę, kurioje yra visa eilė įvairiausių organizacinių užuomazgų, istorišką gaivalo judėjimą sprendžia toli gražu ne vienas aritmetiškas didžiausias lygių atomų skaičius, ne vienas universalus kiekybinis daugumos veiksnys. Kiekybinis svoris masėje, be abejo, turi didelės reikšmės, bet ne jis vienas sprendžia. Organizacinis arba korporacinis veiksnys turi ne mažesnės reikšmės.

Tad šios reprezentacinės demokratinės doktrinos mokslu, kuris galima laikyti ir mūsų gadynėje tebeviešpataujančiu — suvereniniu sprendžiamuoju tautos valios reiškiniu yra laikoma tai, ką savo reprezentaciniu pobūdžiu nulemia gyventojų masė savo inerciniu pasidavimu asmenų ar grupių veikimui arba savo gaivališku reagavimu į šį veikimą. Bet demokratinė doktrina, žiūrėdama į gyvąją tautos kartą ne kaipo į sąmoningą suvereninių individų susirinkimą, bet kaipo į masės gaivalą, veikiantį ypač savo kiekybiniu svoriu, pripažįsta, kad iniciatyva ir tikslus, lankstus, sąmoningas veikimas, kuriuo yra steigiama valstybė, ir organizuojama josios konstrukcija, tvarka bei vykdoma valdžia, negalįs būti to gaivalo ir jojo kiekybinio svorio darbu, bet turįs ir galįs būti tiktai atskirų individų arba jųjų

grupių darbu. Bet šiuo mokslu tas individų darbas įgijąs pastovumo ir nusistovįs tiktai to masinio gaivalo sankcija, reiškiama pasidavimu. Masės gaivalas arba griaunąs tą darbą pasipriešindamas jam arba sankcionuojąs jį pasiduodamas. Šiais pagrindiniais dėsniais yra remiama toji teisinės valdžios konstrukcija, kurią skelbia ir mėgina nustatyti demokratinė teorija. Einant šiais dėsniais valdžios imperiumo vykdymas, veiklus valdymas — nesąs suvereninis. Suvereninė — ir tai, būtent, ne jure proprio, ne savo teisėmis, bet tęstinės tautos reprezentacijos titulu, — esanti tiktai pati toji sankcija, kurią piliečių masės gaivalas suteikiąs valdžios įsteigimo aktui. Konstruktyvinis šių tezių išdėstymas, virtęs klasišku demokratinės valstybės santvarkos pavyzdžiu, tapo nustatytas šitoksai. Yra skiriama steigiamoji ir įsteigtoji galia valstybėje. Pirmoji, reikalinga reprezentacinės suvereninės piliečių masės sankcijos, reiškiantysi valstybės įkūrimu ir jos valdžios sutvarkymo nustatymu, kurio aktas yra vadinamas valstybės konstitucija. Konstitucijos priėmimas esąs tautos aktas, steigiamosios suvereninės galios reiškinys. Tautos suverenumu, kuris yra konstitucijos aktan įsikūnijęs, šis aktas sudarąs teisinį titulą, nuolatiniams valstybės organams ir visam valstybės valdymo darbui bei pačiam valdžios imperiumui, kurį vykdys konstitucijos numatytieji valdžios organai. Visas tautos suverenumas esąs užfiksuotas konstitucijoje. Esant nustatytai konstitucijai, visa nuolatinė veikli valstybės valdžia esanti ne steigiamoji, bet įsteigtoji valdžia. Ji nesanti suvereninė, bet konstitucinė, vadinasi — aprėžtoji teisinė valdžia, veikianti konstitucijos pavestais jai įgaliavimais arba mandatu, kaipo savo galios titulu. Josios galia nesanti betarpiška ir pirminė, ji nesanti kuriamoji ir laisva. Net ir patys piliečiai arba jųjų masinė kolegija, veikdama valdžią rinkimais, referendumu arba kitokiu būdu, veikią kaipo konstitucinis įsteigtosios valdžios organas, o ne kaipo tasis tautos reprezentacinis gaivalas, kuris suvereniniu pasidavimu arba sukilimu vykdąs steigiamąją kūrybos ir griovimo galią.

Konstitucija nustatanti ryškų rubežių tarp suvereninės steigiamosios ir konstitucinės teisinės įsteigtosios valdžios. Pastaroji yra kaip tik nuolatinė. Todel šitoje valstybės kon-

strukcijoje, išskyrus trumpus paties valstybės steigimo arba josios pertvarkymo laikotarpius, įvykus revoliucijai arba perversmui, — pats valdymas esąs teisinis, sutvarkytas bei suvaržytas konstituciniais nuostatais. Absoliutinės galios momentas joje beveik išnyksta. Toks bent yra šios konstrukcijos sumanymas, kuris ją žymiai šiuo atžvilgiu skiria tiek nuo absoliutinės monarchijos tiek nuo tiesioginės demokratijos.

Bet konstitucijos aktas, būdamas teisiniu įsteigtosios valdžios titulu, pats savy neturi tos galios, kuri verstų įsteigtosios valdžios organus veikti jo imperatyvais ir laikytis jo nuostatų. Teisinės ar konstitucinės valdžios konstrukcija gali būti graži ir logiška, bet kad ji veiktų, kaipo toki, kad ji neiškryptų,— ji yra reikalinga tam tikrų veiksnių, kurie vers įkurtos valdžios organus laikytis nustatytos teisinės drausmės ir sugebės sudrausti nesilaikančius jos. Tai yra konstitucinių bei teisinių garantijų ir sankcijų problema. Visų šios rūšies garantijų ir sankcijų, kurių yra ištisos sistemos, nevienodai organizuojamos įvairiuose režimuose, mes čion neturėsime galimumo tiksliai išžiūrėti. Pažymėsime tik, kad jų tarpe svarbiausios yra ypač šios dvi: formalinis įsteigtosios valdžios funkcijų suskirstymas ir vis vadinamas teisinės tautos arba piliečių-rinkikų kolegijos kontrolė visam įsteigtosios valdžios darbui, vykdoma ypač periodiškais vieno pagrindinio arba kelių pagrindinių suskirstytų vyriausiųjų įsteigtosios valdžios organų rinkimais.

Pirmoji šių garantijų, sudarydama kiekvienai valdžios funkcijų kategorijai atskirą organų sistemą su savo kiekvienos funkcijos autonominiu vyresniu organu, nenustato jokio bendro, vieno visoms valdžios funkcijoms, vyriausiojo organo, kuris, turėdamas visą sukoncentruotą konstitucinę galią, galėtų virsti diktatūros organu ir pačią konstituciją peržengti, nesant jokiam vyresniajam už jį veikliam organui, kuris jį sulaikytų. Keli paritetiniai suskirstyti vyriausieji funkcionaliniai organai, neturėdami nei vienas visos galios, sunkiau pasieksią diktatūros ir automatiškai savo valdomomis sritimis varžysią ir aprėšią kits kitą. Be abejo, šitokioje organizacijoje glūdi anarchijos pavojus ir mažėja valstybės valdžios lankstumas, bet pilnas ir, taip sakant, organiškas — be tam tikro perversmo — diktatūros išsiplėtimas yra apsunkintas.

Antroji šių garantijų numato įsteigimą greta veiklios įsteigtosios valdžios organų ypatingos masinės piliečių kolegijos, veikiančios tam tikra teisine tvarka už tautą ir reiškiančios gyvosios tautos kartos kontrolės išvadas, ji tai darysianti periodiškais parlamentų atstovų, o gal ir prezidento rinkimais, eventualiai ji galėsianti tam tikrose ribose kelti iniciatyvinius pasiūlymus arba sutikimą ar nesutikimą tam tikriems veiklių valdžios organų sumanytiems aktams — vadinamuoju referendumu arba vetu. Kad ši kontrolės funkcija būtų rimtesnė, kad ji iš tikrųjų sugebėtų varžyti įsteigtosios valdžios viršūnes, yra nustatoma visa sistema tam tikrų priemonių, liečiančių ypač renkamųjų vyriausiųjų organų veikimo tvarką. Užteks nurodyti į tokias konstitucinės teisės institucijas, kaip parlamentų posėdžių viešumas, parlamento atstovų imunitetas, apsaugojantis opozicijos veikimo laisvę, kaipo svarbų viešosios kontrolės veiksnį ir t. t.

Be šitų teisinių garantijų, kurių tarpe svarbiausios yra valdžios funkcijų suskirstymas ir piliečių-rinkikų kolegijos periodiškas veikimas, kuris kartais vietomis yra pagilinamas imperatyvinio mandato institucijomis, — vyriausieji konstitucinės valdžios organai gali būti laikomi konstitucinėje drausmėje, vad. viešosios nuomonės galia ir ypač socialinių grupių reagavimu į valdžios darbus, kuris kartais gali pasiekti sukilimo ar revoliucijos laipsnio ir visiškai, taip sakant, — nušluoti valdančius, pakeitus juos kitais. Žinoma — pastarasis reagavimas, kuris, apskritai, neįeina į teisinių metodų sąvoką, nes jis yra grynai gaivališkas arba tiksliau sakant sociališkai-faktiškas, gali būti socialinių grupių panaudotas tiek konstitucingumui ir teisėtumui apsaugoti, tiek visai teisinei tvarkai kartu su pačia konstitucija nugriauti. Tai yra tiek esamos teisinės kristalizacijos apsaugos, tiek jos ardymo veiksnys.

Iš tikrųjų — visos šios priemonės, visos šios teisinės tvarkos garantijos yra politinio pobūdžio, nors jos ir yra sutvarkytos teisinėmis institucijomis. Kad gyvosios tautos kartos arba stiprių socialinių junginių sukilimo galia, kurios baimė gali labai rimtai varžyti įsteigtosios valdžios organus, gali veikti tiek už, tiek prieš nustatytąją teisinę tvarką — tai aš jau esu nurodęs. Bet visai taip pat gali veikti ir teisinės tau-

tos kontrolė, nors ji vyksta teisinių institucijų formose: piliečiai-rinkikai arba sociališkai galingiausios jų tarpe grupės, kurių balsais bus išspręstos parlamento atstovų rinkimų išdavos, gali pritarti kaip tik tokiai buvusio parlamento daugumai, kuri nesilaiko konstitucinių ribų įstatymų leidime arba kuri parlamentiniame režime pateisina vyriausybę, aiškiai laužančią įstatyminius valdymo ir administracijos įgaliojimus. Tai gali atsitikti tiek del piliečių-rinkikų nesugebėjimo orientuotis teisėtumo problemose, del jųjų kriticizmo stokos, del jų pasidavimo demagogiškiems partijų pažadams bei obalsiams, tiek del sąmoningų oportunistinių sumetimų, kurie tam tikroms piliečių grupėms daro nesilaikymą teisėtumo šiuo tarpu ad hoc naudingu ir pageidaujamu.

Jeigu kartu su tuo būtų formaliniai nustatyta tvarka pakeisti tie konstitucijos ar įstatymų nuostatai, kurie būna laužomi ir kurių laužymas yra sankcionuojamas, tai dalykas nebūtų teisinės tvarkos dėsniui tiek baisus. Bet dažnai tai yra daroma kaip tik be tų pakeitimų, palaidais teisinės valdymo kontrabandos aktais, — dargi be jokio kategoriško vienkartinio perversmo, kuris, kad ir virsta pavojingas, jeigu tankiai yra kartojamas, yra kartais neišvengiamas ir savaime nėra tiek baisus, kaip kad kontrabandinis neteisėtumas, nes įvykęs perversmas nustato naują aiškią teisinę ir konstitucinę būklę ir numato teisinį buvusios konstrukcijos pertvarkymą. Blogiausias, kenksmingiausias yra kontrabandinis valdymo neteisėtumas, nes jis veda į teisinę demoralizaciją. Valdantiems gi tankiai tam tikrais sumetimais tai yra kaip tik patogu; konstitucinės ir teisinės fikcijos jiems gali būti naudingos ar užsieniui parodyti, ar demagogijai palaikyti, o veikime galima nuo jų varžančios galios atsipalaiduoti.

Pagaliau ir valdžios funkcijų suskirstymas operuoja ypač politiniais veiksniais, parlamentariniame gi režime, kurs remiasi suskirstytų parlamento ir vyriausybės organizuotu bendradarbiavimu, šis suskirstymas nustoja žymiausios savo reikšmės, kaipo įsteigtosios valdžios konstitucinio ir teisinio aprėžimo garantijos.

Žodžiu — ir šitoje demokratinės teorijos teisinės valdžios konstrukcijoje, kuri yra pagrįsta steigiamosios ir įsteigtosios

galios skirtumu ir rašytąja konstitucija su jos politinių garantijų sistemomis, sutvarkytomis tam tikromis teisinėmis institucijomis, teisinės tvarkos organizacija šiuo dar nėra pasiekta ir jos pastovumas nėra užtikrintas. Iš tikrųjų tai niekuomet nebus jokioje konstrukcijoje absoliučiai pasiekta kol bus gyva suvereninė valstybė su jos teritorine absoliutine valdžia. Tikėtis, kad socialiniai veiksniai ir procesai, kurie veikia valstybę ir sprendžia jos organizuojamąją teisę, pasiduosią sykį nustatytajai teisei ir niekuomet nesugriausią jos esamo status quo, net ir tada, kada pastarojo lankstumas neatatinka socialinių jėgų lygsvaros keitimuisi, tai būtų lygu tikėjimui rato kvadratūros problemos išsprendimu. Ten, kur vyksta socialinė kova ir kur kiekvienas kovojančių veiksnių turi paruoštą savo teisės programą, kaipo savo socialinių tikslų kristalizaciją, ten esamoji teisinė tvarka jokiomis garantijomis nebus galutinai ir amžinai apsaugota nuo jos ne tiktai keitimo, bet ir laužymo katastrofinėmis revoliucijomis arba perversmais. Jokia valdžios konstrukcija to nepajėgs padaryti, ir jokia nebus amžina bei neliečiama. Ir tai būtų ne tiktai nepasiekiama, bet ir būtų nesveika ir nepageidaujama.

Ir pati viešpataujanti demokratinė doktrina, kaip ir visos buvusios ar būsimos kitos, išskyrus gal tiktai bažnytinę, bet už tai su tam tikromis rezervomis (nes tobulus Dievo įsakymus, kaipo teisės titulą, dėsto klystantieji socialinio bendravimo dalyviai — žmonės), — turi savo sąvokose revoliucijų ir perversmų, o taip pat bet kurios tvarkos, pateisinimą, kurį ji nustato suvereniniu reprezentaciniu gyvosios tautos kartos pasidavimu.

Tad teisinės tvarkos įgyvendinimas ir apsauga, teisės viešpatavimas valstybėje, — reikia ieškoti ne tame, kad veikiančiai teisei arba pačiai valstybės valdžiai būtų nustatytas teisinis titulas, bet tame, kad valstybės valdžios nustatytoji teisė iš tikrųjų būtų veikli ir kad jos veikimas būtų apsaugotas nuo atsitiktinio kontrabandinio jos normų laužymo tol, kol ji nėra valstybės valdžios pakeista. Teisinio titulo valdžiai nustatymas nedaug gelbės šiam reikalui. Kad ir kažin kokį titulą mes valstybės valdžiai nustatytume ir apibūdintume jį, kaipo teisinį, — vis tiek pasiliks faktas, kad valstybė su savo valdžios ele-

mentu yra ne teisės, bet socialinio bendravimo padarinys, kurį naudoja įvairūs visuomenės veiksniai savo socialinių tikslų funkcijai organizuoti. Teritorinis absoliutinis imperium'as, kuris sudaro valstybės valdžios esmę, yra šio naudojimo įrankis.

Valstybės nustatytos teisės veikimo apsaugojimas nuo atsitiktinio kontrabandinio jos laužymo, sudarančio pikčiausį teisinės tvarkos priešą, bus rimtas, jei jis bus pavestas ne kurioms nors socialinėms jėgoms ir politiniams veiksniams, kurie tai darytų vadovaudamiesi tarp kito ko tam tikrais socialinio tikslingumo sumetimais, bet tokiam veiksniui, kuris yra tyčia taip organizuotas, kad būtų nuo tų sumetimų kiek galima atitolintas ir kad vadovautųsi pačių teisės normų mintimi ir imperatyvais. Toks tyčia šia prasme organizuotas dirbtinis veiksnys valstybėje, — tai yra teismas. Ar jis tam darbui tinka — tai priklauso nuo jo sutvarkymo, į kurį mes čion neturime galimumo gilintis, bet kuris mūsų civilizacijos valstybėse turi savo tvirtai ir tiksliai nustatytus dėsnius. Svarbiausia yra šiame teismo sutvarkyme tas, kad teismo funkcijos organai būtų kiek galima laisvi nuo politinių veiksnių įtakos. Žinoma — ir čion idealas nepasiekiamas, nes nieko nėra tobulaus žmonių veikaluose, tačiau daug yra šia kryptimi laimėta teismo sutvarkyme.

Iš karto reikia nustatyti viena aiški teismo funkcijai riba. Mes esame pasakę, kad teisinė tvarka gali būti palaikyta apsaugojant teisės veikimą nuo atsitiktinio *kontrabandinio* jos normų laužymo, vadinasi—apsaugojant ją tol, kol šios normos nėra valstybės valdžios pakeistos. Jei jos bus valdžios pakeistos — neteks kalbėti apie nesamų normų apsaugą; bet ar jos bus pakeistos tam tikra iš anksto nustatyta tvarka ar revoliucijos laimėjimu ar pavykusiu perversmu — tai vis tiek. Klysta tie, kurie mano, kad valstybės teismas gali būti sunaudotas revoliucijos arba perversmo nugriautos teisės apsaugai, arba tiksliau sakant, atstatymui, kada revoliucijos arba perversmo žmonės arba grupės laimėjo valdžią. Čion teismas yra bejėgis, kaip tik todel, kad jis yra apolitinis. Nugriautos teisės atstatymas, kontrrevoliucija arba pavykusio perversmo likvidavimas—tai gali būti socialinių ir politinių jėgų, bet ne teismo funkcijos organų darbas. Be to, teismas yra tos pačios

valstybės valdžios organas, kuriai priklauso visi kiti laimėjusios revoliucijos arba pavykusio perversmo organai. Jei jis atsikreiptų prieš esamąją valdžią, jis nustotų buvęs valstybės teismu ir virstų kažin kuo, bet jau tik nebūtų nei teismu nei valdžios organu.

Reikia suprasti teismo, kaipo funkcijos ir kaipo tos funkcijos organo, esmė. Tai yra valstybės valdžios, o ne kurios nors svetimos išorinės galios, funkcija, ir valstybės valdžios organas. Tad jis negali kreiptis prieš valstybės valdžią ir ginti valstybės valdžios pakeistą, vadinasi—nustojusią imperatyvinės galios buvusią teisę, vis tiek kokiu būdu šis pakeitimas yra padarytas. Teismo funkcija yra skiriama teisės apsaugai ne nuo jos keitimo, bet nuo jos kontrabandinio laužymo palaidais aktais, sudarančiais neteisę, gyvuojančią greta turinčios veikti teisės. Ši funkcija gali būti nukreipta prieš kiekvieną neteisę, vis tiek ar ji reikšis valdinių ar valdžios organų darbais, jei pastarajame atsitikime tie darbai yra padaryti žemesniųjų priklausomų valdžios agentų — vad. valdininkų — arba net ir pačių teisinių valdančiųjų, vadinasi — pagrindinių valdžios organų tose valstybėse, kurių esamoji konstitucinė konstrukcija nustato valdžios organams teisinę veikimo tvarką ir aprėžia jųjų veikimą teisės imperatyvais. Tiktai diktatoriško režimo valstybėse, kurių valdžios viršūnėse yra nuolatinis diktatūros organas arba kuriose—joms ką tik įsikūrus arba įvykus revoliucijai ar perversmui — laikinai veikia diktatūra, — tiktai tenai teismo funkcija negali pasiekti vyriausiųjų valdžios organų — pačios diktatūros — darbų.

Teismas apsaugoja teisėtumą, jis sudraudžia neteisę taikomomis jai teisės sankcijomis. Teisėtumui kriteriumą sudaro veikiančios teisės normos, kurios mūsų gadynėje Europos kontinente yra reiškiamos ypač statutinės teisės, kitaip sakant — rašyto įstatymo formoje, bet gali reikštis be to ir ypač, pavyzdžiui, Anglijoje bei Amerikoje, reiškiasi dar įpročių teisės ir precedentų teisės formose. Mes čion turėsime galvoj ypač statutinę teisę, kuriai priklauso tiek vad. paprastasis įstatymas, tiek vadinamoji rašytoji konstitucija, sudaranti aukštesnės rūšies teisę. Valdžios organų darbams, kur valdžia nėra diktatoriška, yra taikintinas tiek rašytosios konstitucijos,

tiek paprastojo veikiančiojo įstatymo — teisėtumo kriteriumas. Tiktai vienai valdžios funkcijai, būtent, įstatymųleidimui, paprastojo veikiančiojo įstatymo kriteriumas nėra taikintinas, nes šios funkcijos darbai, jei jie prieštarauja veikusiems iki tol įstatymams, kaip tik keičia juos ir atima jiems galią, o tuo pačiu daro juos netinkančiais teisėtumui matuoti. Tad šios funkcijos darbams lieka vienas — konstitucinis — teisėtumo (šiuo atžvilgiu sakoma: konstitucingumo) kriteriumas, žinoma — ten, kur konstitucijai keisti yra nustatyta kitokia, negu paprastiems įstatymams leisti, tvarka ir kur tuo pačiu rašytoji konstitucija iš tikrųjų sudaro aukštesniosios rūšies teisę. Valstybėse, kuriose pastarosios sąlygos nėra, įstatymų leidžiamoji valstybės valdžios funkcija savo darbams jokio teisėtumo kriteriumo neturi ir todel negali būti teisėtumo atžvilgiu teismo kontroliuojama. O kai del administracijos ir teismo funkcijos — tai jos yra aprėžtos tiek konstitucijos, tiek įstatymo.

Teisės apsaugos funkcija, vadinama teismu, reiškiasi neteisės konstatavimu ir jai teisės sankcijų taikymu. Tų sankcijų yra kelių rūšių, bet svarbiausia jųjų klasifikacija yra reiškiama dviem rūšimis: a) represijos arba „poenae" — bausmės — sankcija ir b) „restitutionis" arba neteisės panaikinimo ir kiek galima teisėtos būklės „quo ante" grąžinimo arba bent, jei tai nėra galima — nuostolių nukentėjusiam atlyginimo sankcija. Tenka pažymėti, kad antroji sankcija, kuri kartais reiškiasi savarankiškai be bausmės-represijos, paprastai lydi ir pirmąją sankciją.

Antrojoje sankcijoje privatinis momentas — satisfakcija nukentėjusiam nuo neteisės — yra ryškus; ypač nuostolių atlyginime, tačiau ir joje, neišskiriant nuostolių atlyginimo ryškus yra ir viešasis momentas, kaipo neteisės sudraudimas, kaipo teisinės tvarkos laimėjimas. Valstybinės teismo funkcijos evoliucijoje šis viešasis momentas įgyja vis didesnės svarbos; pradžioje pirmenybė buvo pavedama aiškiai privatiniam momentui, vadinasi — ne tiek teisinės tvarkos apsaugai, kiek nukentėjusiam asmens reikalui, — ir šis momentas vyravo net represijos sankcijos pobūdy, kuris šiandien virto jau beveik išimtinai viešuoju.

Šiai žymiausiajai teisės sankcijų klasifikacijai atatinka pagrindinė ir tvirtai nusistovėjusi teismo funkcijos klasifikacija dviem jos kategorijomis: a) baudžiamuoju ir b) ginčo teismu. Ginčo arba ginčo del teisės teismas, kurio plačiosios istorijos mes čion neturėsime galimumo išžiūrėti, pradžioje išsiplėtė ypač privatiniu savo momentu ir įgijo pobūdžio valstybės valdžios arbitražo ginčuose del teisės tarp valdinių. Klasiška šios teismo kategorijos forma virto vad. civilinis teismas arba civilinės teisės ginčo teismas.

Pradžioje ir ilgą laiką ginčo teismas, kaipo civilinis — seniau Romėnų laikais suprantamas, kaipo pilietinių ginčų, vėliau kaipo privatinių ginčų sprendimo ar arbitražo — teismas, negalėjo liesti valdžios organų aktų, kaipo tokių. Valdžios organų darbai tiek jųjų tikslingumo tiek jųjų teisėtumo atžvilgiu priklausė išimtinai hierarchiškai tarnybinei tų organų vyresnybės ir paties valdovo priežiūrai, bet ne arbitražinei teismo funkcijai. Valdiniai daugiausia galėjo skųstis prieš valdininkų darbus tų valdininkų vyresnybei, kuri bent kiek tai nelietė baudžiamųjų valdininkų darbų, turėjo pilnos autonomijos šioje srity sudrausti ar nesudrausti valdininką — žinoma, tarnybinės drausmės, o ne teismo sprendimo tvarka.

Tačiau, kad ir daug vėliau, ypač gi jau XIX amžiuje, jau tvirtai nusistovėjus demokratinei konstitucinei valstybės valdžios konstrukcijai, išskyrusiai vad. įsteigtąją teisinę valdžią iš suvereninės galios ir nustačiusiai ypač rašytosios konstitucijos ir iš dalies įstatymo viešpatavimą ne tiktai valdiniams, bet ir visai valdžios organų sistemai, kilo klausimas apie ginčo teismo praplėtimą ir valstybės valdžios aktams. Jeigu valdžios organų veikimas yra aprėžtas teisės normų imperatyvais, tai tam veikimui tuo pačiu yra visiškai realus teisėtumo kriteriumas, o jei taip yra, tai del kiekvieno valdžios akto, kad jame ir nebūtų baudžiamojo tam tikrų valdininkų nusikalstamojo darbo, gali kilti ginčas del jo teisėtumo — ginčas del teisės, o jei galimas yra toks ginčas, tai visiškai galimas yra ir jojo išsprendimas bei „restitutionis" sankcijos pritaikymas neteisei, jei ji būtų konstatuota. Pilnai taikintini yra visi šios sankcijos elementai — tiek neteisėto akto panaikinimas, tiek teisėtos būklės atstatymas, tiek nuostolių atlyginimas ar tai

pačios valstybės ar nusižengusio teisėtumui jos valdininko ar teisinio valdančiojo lėšomis.

Šitaip greta klasiškųjų baudžiamojo ir civilinio teismo kategorijų ėmė dygti ir plėtotis nauja ginčo teismo rūšis — grynai viešojo pobūdžio ginčo del valdžios aktų teisėtumo teismas. Šita nauja teismo kategorija arba ginčo teismo kategorijos rūšis — bent savo ryškiausioje — vad. administracinio teismo — formoje — reikia laikyti Didžiosios Prancūzų Revoliucijos padariniu, nors Didžioji Revoliucija pati buvo įkūrusi vos jojo branduolį, iš karto labai netobulą, ir pati nesuprato to branduolio reikšmės, bei nenumatė jo būsimojo išsiplėtimo. Tačiau administracinis teismas gimė jos įsteigtoje valstybės valdžios konstrukcijoje ir yra jos teisėtas vaikas. Tai yra vienas jos garbės titulų teisinės tvarkos ir teisinės valstybės pažangoje.

Bet ši jauna teismo funkcijos kategorija, dar ir šiandien ne visiškai visais savo elementais išsiplėtusi, dar tebekuriama konstitucinėje valstybės statyboje, nėra išsemiama vienu administraciniu teismu. Vienas — seniausias — josios elementas yra senesnis už savo brolį — administracinį teismą — ir yra jau pilnai ir visiškai tvirtai nusistovėjęs. Tai yra... kasacinis teismas, kuris nėra nei civilinis nei baudžiamasis teismas, bet yra teismo aktų, jojo sprendimų, teisėtumo teismas arba ginčo del teismo funkcijos aktų teisėtumo — arbitražas. Tai yra teismo teismas, būtent teismo, kaipo valstybės valdžios tam tikros funkcijos aktų, teismas. Neteisėtam teismo aktui, kuris civilinės ar baudžiamos bylos sprendimu sulaužė arba įžeidė įstatymą — yra kasacinio teismo taikoma „restitutionis“ sankcija: neteisėtas teismo sprendimo aktas yra naikinamas, civilinė ar baudžiamoji byla yra grąžinama į būklę „quo ante“, vadinasi—ji yra civilinio ar baudžiamojo teismo iš naujo spręstina. Kasacinio teismo sprendimas, sudrausdamas apsireiškusią civilinio ar baudžiamojo teismo darbe neteisę, taiko jai „restitutionis“ sankciją nepilnoje jos plotmėje, būtent — jis nukentėjusiam nepriteisia nuostolių atlyginimo. Tai nėra priimta pavesti kasacinio teismo funkcijai; tai nėra daroma del tam tikrų labai rimtų, bet ypač oportunistinių sumetimų, bet tai galėtų būti daroma ir neprieštarautų kasacinio teismo funkcijos esmei.

Visai analogiškai kasacinio teismo funkcijai, apsaugojančiai teisės veikimą teismo organų darbuose, gali būti organizuojama teisės veikimo apsaugos administracijos organų darbuose funkcija. Tai ir yra administracinis teismas, visai analogiškas kasaciniam, kuris tiktai yra taikomas kitai valstybės valdžios funkcijos kategorijai. Jis gali, kaip kad kasacinis teismas, aprėžti savo darbą tiktai neteisėtų administracijos valdininkų ir vyriausybės aktų naikinimu, o gali, kaip kad tai yra daroma, ypač Prancūzijoje, spręsti ir nuostolių atlyginimą.

Bet valdžios darbų teisėtumo teismas nėra logiškai užbaigtas kasaciniu ir administraciniu teismais. Mūsų laikais nusistovėjęs yra valstybės valdžios funkcijų klasifikavimas ir ypač organizacinis suskirstymas trimis funkcionalinėmis organų kategorijomis: a) bendrasis valdymas arba administracija, b) teismas ir c) įstatymų leidimas. Administracinis ir kasacinis teismai atatinka dviem pirmosiom kategorijom ir neliečia įstatymų leidžiamosios funkcijos organų darbų. Šių organų darbas — tai ypač jų leidžiamieji įstatymai, bet kartais tai gali būti ir šiaip tam tikri nutarimai arba, pav., rinkimų aktai. Šie darbai ir gali būti teisėti ir neteisėti; kai del leidžiamųjų įstatymų, tai, kaip jau aukščiau esu pasakęs, jų teisėtumo problema suvereninėje valstybėje tegali kilti ten, kur veikia rašytosios konstitucijos, kaipo aukštesniosios teisės, režimas; tad leidžiamųjų įstatymų teisėtumo kriteriumas glūdi išimtinai rašytoje konstitucijoje, bet ne paprastuose įstatymuose. Kiti įstatymo leidžiamojo organo aktai gali būti teisėtumo atžvilgiu matuojami tiek konstituciniu, tiek paprastu įstatyminiu kriteriumu.

Teismo funkcija, kuri apsaugoja teisės, ypač gi konstitucijos, veikimą įstatymų leidžiamosios funkcijos darbuose, ypač — įstatymuose, ir kuri nekonstitucingus, vadinasi — neteisėtus įstatymus naikina teismo sprendimais, kaip kad naikinami yra kasacinio teismo neteisėti civilinio ir baudžiamojo teismų sprendimai, o administracinio teismo — neteisėti administracijos (valdininkų ir vyriausybės) aktai, — yra vadinama konstituciniu teismu. Konstitucinis teismas — tai yra jauniausia valdžios darbų teisėtumo teismo forma, paralėli kasaciniam ir administraciniam teismui. Ji dar nėra nusistovėjusi pozityvinėje teisinės valstybės organizacijoje. Pati konstitucinio teismo idėja nėra

nauja; ją buvo iškėlęs Didžiosios Prancūzų Revoliucilos metu garsusis Siéyès. Jos nevykęs įgyvendinimas buvo pabandytas Prancūzijoje pirmosios ir antrosios Bonapartų Imperijos metu, bet šitame precedente idėja tapo iškreipta ir virto ne teismo funkcijos, bet Imperatoriaus vyriausybės hegemonijos parlamentui organu. Pirmaisiais tebebandomais įdomios konstitucinio teismo institucijos precedentais tenka laikyti konstitucinio teismo įkūrimas dviejose valstybėse po Didžiojo Karo, vadinasi — jau mūsų gyvenamais laikais. Šios valstybės, kurios šiuo atžvilgiu užsimanė rodyti teisinės valstybės evoliucijos kelią visoms kitoms valstybėms, tai yra: Čekoslovakija ir Austrijos respublika. Iki šiol jos yra savo bandymo išdavomis patenkintos.

Kasacinis, administracinis ir konstitucinis teismas — štai yra kertinės institucijos teisinės valstybės organizacijoje. Tai yra nebe rato kvadratūros sprendimas, nebe teisinių titulų ieškojimas teritoriniam valstybės suverenumui ir jos teisės kūrybai, bet nustatytas teisės veikimo konkretus apdraudimas galimumo ribose. Šita kryptimi ir eina mūsų gadynės teisinės valstybės organizavimo pastabos.

Ir štai — mes turime konstatuoti, kaip toli šiuo atžvilgiu mes esame atsilikę nuo kitų valstybių pasiektų šioje srity išdavų. Mes privalome turėti drąsos tuo patys sau prisipažinti. Tai nedaro mums gėdos, nes mes esame jauna valstybė, neturėjome prityrimo ir žinių, o svarbių valstybinio susiorganizavimo uždavinių buvo mums be galo daug ir mes turėjome juos spręsti sunkiose valstybinės kūrybos sąlygose. Tad mums nėra reikalo slėpti ar neigti mūsų ikišiolinio valstybinio darbo ydos bei spragos. Mums kaip tik reikia jos pažinti ir socialiniam teisės mokslui reikia imtis pilietinės pareigos tai rodyti, nes tada gal kils mūsų tarpe sąmoningas noras ir pasiryžimas pataisyti mūsų valstybėje, kas taisytina, ir padaryti, kas buvo praleista.

Mes tų kertinių teisinės valstybės organizacijos institucijų veik visai neturime. Apie konstitucinį teismą netenka ir kalbėti. Jo dar beveik niekur nėra; tai yra konstitucinės teisės naujiena, kuriai įsigyventi žymiai kliudo populiari Seimokratijos tendencija, įsivyravusi Europos kontinento demokratijos

tarpe, bei kai kurie užsilikę XVIII amžiaus Rousseau prademokratinio mokslo sąvokų obalsiai.

Mes neturime ir administracinio teismo, nors mūsų 1922 metų konstitucija numato galimumo jį įsteigti. Ši spraga yra rimtesnė ir skaudesnė. Mes neturime šio teismo nei kaipo tam tikro organo nei kaipo tam tikros funkcijos, išskyrus kelias silpnutes išimtis, kurių ir minėti neverta.

Bet pagaliau mes ir kasacinio teismo tikrąja prasme neturime. Tiesa — tam tikrajai, bet kaip tik ne svarbiausiajai civilinio ir baudžiamojo teismo bylų rūšiai, mes esame įsteigę kasacinio teismo funkciją, bet ir šią aprėžtą funkciją mes esame pavedę teismo organui — Vyriausiajam Tribunolui, — kuris kartu yra civilinio ir baudžiamojo teismo funkcijos apeliacinės instancijos organas. Tai yra žymus kasacinio teismo funkcijos organizacinis trūkumas.

Tad, mano įsitikinimu, mus čion laukia didelis ir labai svarbus valstybinis darbas. Žinoma — atlikti gali jį ne pats mokslas, bet Lietuvos valdžia. Tačiau mokslas gali padėti tai atlikti, nušviesdamas reikalą ir jo patenkinimo priemones.

Čion mums tenka padaryti dar tiktai viena rezerva, kuria aš ir baigsiu mano pranešimą. Būtent — yra dvi žymios ir pasiekusios aukšto teisinės tvarkos laipsnio valstybės, kurios yra tai pasiekusios visai kitokiu teisėtumo apsaugos organizavimo metodu. Tai yra Anglija ir Amerikos Jungtinės Valstybės. Jos visai nepažįsta administracinio teismo institucijos, be to, Anglijoje nėra vietos konstituciniam teismui, nes ten nėra rašytosios nelanksčios konstitucijos, Jungtinėse gi Valstybėse nekonstitucingų įstatymų vedimas yra paraližuojamas kitokiomis teismo funkcijos priemonėmis, darančiomis konstitucinį teismą nereikalingu. Kuriais metodais tai yra paveikiama ir kodel tose valstybėse ši problema gali būti ir iš tikrųjų yra kitaip išsprendžiama — aš čion jau neturiu galimumo išaiškinti. Aš tai darau kitoje vietoje, paskirdamas šitam dalykui žymią dalį mano paruoštos ir tebespausdinamos Teisių Fakulteto Darbuose monografijos apie Konstitucinį Teismą. Bet mums Anglijos ir Amerikos metodai negali sudaryti pavyzdžio, nes jie pas mus negalėtų būti pritaikinti. Tie metodai yra išdygę ir išsiplėtę kitokioje teisinėje ir konstitucinėje kultūroje, kuri sudaro

anglo—saksų valstybinio bendravimo ypatybę, ir todel šie mums, pasisavinusiems Europos kontinento valstybinę kultūrą, yra visai neįmanomi.

To arba kito metodo pasirinkimas — tai nėra laisvos nuožiūros dalykas. Tačiau tenka pareikšti, kad ir tie Anglijos ir Amerikos skirtini metodai orientuojasi į teismo funkciją ir, kitaip ją tvarkydami bei taikindami, naudoja ją šiai teisinės tvarkos organizacijos problemai spręsti.

II.

1928. II. 16.

Iškilmingas vasario 16 dienos posėdis.

(1928. II. 16.)

Iškilmingas vasario 16 dienos posėdis prasideda 5 v. p. p. Didžioji Universiteto salė pilna: daug profesorių, studentų. Posėdy dalyvauja p. Švietimo Ministeris inž. Šakenis, visas Senato sąstatas. Iškilmingą posėdį pradeda Universiteto Rektorius prof. Mykolas Römeris šia gražia, nepriklausomos Lietuvos dešimties metų sukaktuvėms ir Universiteto šešerių metų gyvenimui pritaikinta kalba:

„Aš manau, kad šios dienos ir šių metų iškilmingajame Lietuvos Universiteto posėdyje pirmoji vieta turi būti pavesta tam bendram visos mūsų šalies gyvenimo pamatui, kuriam ši diena Lietuvoje paskirta. Tas bendras pamatas, kuris mus visus vienija Lietuvoje ir kuris yra lygiai svarbus politikai, mokslui, kultūrai, kuriuo visi gyvename ir prieš kurį visi nusilenkiame ir nutraukiame visus mūsų tarpe ginčus — tai Lietuvos Nepriklausomybė, tai Lietuvos suvereninės Valstybės faktas. Ir aš ne tiktai manau, bet esu įsitikinęs, kad statydamas pirmon mūsų akademiškos iškilmės vieton kaip tik šitą faktą, aš reiškiu Lietuvos Universiteto jausmus ir atlieku Lietuvos mokslui garbingą pareigą.

Lietuvos Nepriklausomybė, kurios dešimtį metų šiandien Lietuva švenčia ir mini, — tai kertinis akmuo tų mūsų šalies socialinio bendravimo rūmų, kuriuose auga ir plečiasi mūsų atstovaujamas ir dirbamas mokslas. Mokslas ir to mokslo skleidimas — Lietuvos jaunuomenės švietimas, o per tai Lietuvos kultūrinimas — šitai yra mūsų, Universiteto, darbas, kurį mes, kaip įmanome ir kiek pajėgiame, — dirbame. Šitas darbas mus jungia su visa Lietuvos visuomene, jis mus daro tos visuomenės dalimi, josios elementu, jis iš mūsų reikalauja jautrumo į visa tai, kuo toji visuomenė ir bendrai visa mūsų šalis remiasi, nes pagaliau be tos paramos, be to ker-

tinio akmens, ir mes patys nebūtume buvę tuo, kuo esame ir ką šiose garbingose sienose veikiame, o tiek jaunimo švietimas ir šalies kultūrinimas, tiek pats teorinis mokslas ir jojo kūryba mūsų lietuviškomis jėgomis ir mūsų šalies kalba — be tos Nepriklausomybės būtų neįmanomi, kaip neįmanomi jie buvo tuo mūsų suaugusiajai kartai gerai žinomu laiku, kada Lietuva tos Nepriklausomybės dar neturėjo.

Be abejo, milžiniškas buvo darbas tų, kurie valstybinio šalies pavergimo metu dirbo Lietuvos atgimimo darbą ir paruošė dirvą tai Nepriklausomybei. Mes patys arba bent žymi mūsų profesūros dalis — buvome jų eilėse ir šiaip ar kitaip buvome prie to darbo prisidėję. Tos gadynės žmonių darbo išdavos, ypač paskutinių 35 metų prieš Nepriklausomybę laimėjus, nuo „Aušros" įkūrimo iki 1917 m. Vilniaus Konferencijai ir Krašto, o vėliau jau Valstybės Tarybai, — tos išdavos buvo tiek nepaprastai vaisingos, tiek ryškios ir, pasakyčiau, galingos, kad rodos — jos mums lyg rodyti rodytų, kad ir be Nepriklausomybės, ir be išorinės laisvės esą galima pasiekti visa tai, ką žmonės yra tvirtai pasiryžę pasiekti, jei tik jie pajėgė rasti tikrąjį socialinės evoliucijos kelią ir sugebėjo suderinti savo energiją su tos evoliucijos kryptimi ir su tomis jos premisomis, kurios glūdi visuomenės reikaluose ir troškimuose. Be abejo — tai buvo darbas laisvųjų žmonių, kurie ir nelaisvėje kartais gimsta ir juo karščiau bei giliau tą laisvę pamyli, — nes žmogaus siela negalima pančiais suvaržyti. Ir kaip tik jie, bei šalies visuomenė, kuri juos pasekė ir jųjų darbą parėmė, įrodė, kad Lietuva yra subrendusi Nepriklausomybei ir kad valstybinis jungas Jai yra netiktai nepakenčiamas, bet jau á la longue ir neįmanomas. Tai faktas: Lietuva jau nebegali būti pavergta; ne tiktai todel, kad tai būtų neteisinga, bet ir todel, kad *Ji* to nenori ir kad *Ji* jau išmoko sąmoningai ir tiksliai ***norėti*** bei ***nenorėti***, o tuo pačiu Ji jau sąmoningai savo likimą valdo vidujiniu autonominiu, kitaip sakant — suvereniniu savo socialinių jėgų santykiavimu.

Tačiau tie 35 metai milžiniško atgimimo darbo, tarp 1883 ir 1918 metų, kurie padėjo pamatą mūsų švenčiamai 10 metų Nepriklausomybei ir be kurių mes ir per Didįjį Karą bei per Rusijos Imperijos suskaldymą nebūtume tos Nepriklasomybės

įgyję, — kartu mums kaip tik rodo, koks yra šalies vargas be Nepriklausomybės. Toji galinga energija, kuri tuo metu Lietuvoje pasireiškė, turėjo būti ir buvo ištisai išeikvota vienam dalykui, būtent, valstybinei laisvei, t. y. šalies suverenumui pasiekti, ypač per tautinės sąmonės išauklėjimą, per šalies kultūros, kaipo sąmoningo skirtingo vieneto, pajautimo pagylinimą ir sustiprinimą ir per mokėjimą norėti, t. y. būti laisvais ir būti savim. Visos jėgos, visa energija, visa nepaprasta iniciatyva — buvo skiriamos tam vienam pagrindiniam pirmutiniam reikalui.

Plati kultūros dirva, tos kultūros plėtimas ir kėlimas į tas aukštybes, kuriose ji jau stovi kitose civilizuotose ir laisvose šalyse, tiekimas savo indėlio ir savo kultūrinės kūrybos į pasaulinį civilizacijos kapitalą, — tame skaičiuje mokslo darbas — tai pasidaro galimu jau tik tada, kada toji išorinė laisvė, toji Nepriklausomybė suvereninės valstybės formoje — jau yra pasiekta. Ir štai mes jau esame tai pasiekę, mes jau 10 metų tąja Nepriklausomybe gyvename.

Mes — Lietuvos Universitetas — esame viena tų šalies gyvenimo ir tvarkymosi dirbtuvių, kurios atsiranda jau Nepriklausomybės gadynėje ir kurioms toje gadynėje krinta vienas atsakingiausių visuomeniškų uždavinių. Ką mes buvome turėję mokslo srity prieš Nepriklausomybę įgydami? Menką skaičių populiarinių brošiūrų, straipsnių, verstinių veikalėlių... Tiesa — prieš šimtą metų, jau netekę valstybinės Nepriklausomybės, mes buvome turėję Vilniaus Universitetą; kad ir lenkų kalba — jis vis delto buvo tuo laiku rimtas mokslo ir švietimo židinys ir stengėsi jungti mokslą su šalies kultūros reikalais; bet ir jam teko nelaisvėje žūti. Mūsų Universitetas gyvena vos šešerius metus. Tai amžius neilgas tam darbui. Mes išleidome vos kelias studentų laidas, mes esame visuomenei davę vos pirmus mūsų darbo vaisius, įliedami į jos eiles pirmą jaunosios šviesuomenės srovelę; tačiau jei mes pažvelgsime į Universiteto leidinius, į mūsų profesūros jau išleistus mokslo rašinius bei atliktus ir atliekamus kitus mokslo darbus, jei mes tai subendrinsime ir palyginsime su tuo šalies mokslo turtu, kurį mes buvome prieš tai turėję, tai mes pastebėsime, kad tas mūsų Universitetas, kad ir labai jaunas, kad ir nespėjo

dar pilnai išplėsti savo mokslo kūrybos, kuri negali pasireikšti staiga ir urmu, nes yra reikalinga ilgesnio ir gilaus pasiruošimo, tačiau jau nemaža yra įvairiose mokslo srityse nuveikęs — tiek šalies jėgų bei turtų tiksliu tyrinėjimu, tiek grynos teorijos darbu, neskaitant jo eilinio aukštosios mokyklos darbo. Ir toji mokslo kūryba, kuri Universitete kasmet nuosekliai auga ir didina šalies mokslo turtą, — tai yra mūsų garbė, mūsų tarnyba ir auka tai Nepriklausomybei, kuria mes gyvename. Mes ją turime didinti, mes turime mūsų jėgas dar labiau įtempti.

Mūsų uždavinys Lietuvos Nepriklausomybėje yra garbingas ir svarbus, bet sunkus, jei mes jį gerai suprasime. Man ateina galvon viena graži ir teisinga mintis, pareikšta jau šiais 1928 metais vieno ne profesoriaus vienose surištose su Universitetu iškilmėse. Aš ją čion pasiskolinsiu: mūsų šalis nedidelė, gal 3, gal 4, tegul būna su Vilniumi 5 milijonų žmonių; bet jei mes save taip, jei galima taip išsireikšti, sukultūrintume, kaip kad kultūringi yra, pavyzdžiui, Anglai, tai mes savaime pašalintumei bet kurį pavojų tai mūsų laimėtajai Nepriklausomybei ir tikrai iš niekur nesulauktume jokio pasikėsinimo prieš jąją, nes tikrai niekas nedrįstų pavergti 3—4 milijonų kultūringųjų Anglų kurioje nors šaly; nedrįstų, nes tokia svajonė būtų nesąmonė, kaipo dalykas tiesiog neįmanomas. Aš sakiau — Lietuva jau iki 1918 metų įrodė, kad ji yra subrendusi Nepriklausomybei ir kad ji jos yra reikalinga. Todel ji ją ir laimėjo. Bet ji turi pasiekti dar tai, kad niekas apie tai ir neabejotų ir net svajoti apie mūs pavergimą negalėtų.

Be abejo, ne nuo Universiteto vieno tai pareina. Bet Lietuvos Universiteto garbė ir ambicija turi būti, kad tame Lietuvos kultūrinimo darbe, kuris tą mūsų laimėtą Nepriklausomybę parems ir apsaugos ir galutinai sutvirtins, — jam tenka viena avangardos pozicijų, kurią jis turi savo įtemptu darbu išlaikyti ir Lietuvos kultūrinimą laimėti. Tai mūsų ženklas, tai mūsų šventoji auka Lietuvai, o per Lietuvą — Žmonijai. Lietuvos Universitetas savo mokslo, švietimo ir kultūrinimo darbu aprūpina visą Lietuvą, visą šalies visuomenę, apimdamas visus jos sluoksnius, visas jos socialines ir kultūrines grupes.

Jis turi būti ir jis nori būti Lietuvos mokslo ir Lietuvos kultūros Alma Mater.

Vieno mums dar trūksta mūsų šalies visuomenės, valstybės ir pačios Nepriklausomybės, o tuo pačiu ir mokslo Lietuvoje pilnam žydėjimui: — Vilniaus Tiktai visais savo elementais susijungusi mūsų šalies visuomenė sukurs tą skaisčią ir šviesią Laisvosios Lietuvos kultūrą, kuri mus iškels Žmonijos bendradarbiavime ir, kaip geležis, apšarvuos mūsų Nepriklausomybę. Į tą ateitį mes einame, o pereitus Laisvės siekimo etapus mes dėkingai minime ir laiminame atminimą tų, kurie toje kelionėje ir jos garbingose kovose žuvo už Lietuvą. Lietuvos atgimimo pranašo ir tėvo, didžiausiojo mūsų Mokytojo ir mūsų mylimiausio Lietuvio, To, kuris savo siela ir balsu pakvietė Lietuvą atsikelti ir panorėti Laisvės, mūsų Universiteto Garbės profesoriaus ir Daktaro, mirusiojo lygiai metai atgal Vilniuje — dr. Jono Basanavičiaus atminimui pagerbti — kviečiu visus atsistoti... Visų Lietuvos vaikų, o mūsų garbingų brolių, žuvusių kovose už Lietuvos Nepriklausomybę ir apskritai paaukojusių savo jėgas Lietuvai ir tą savo auką įvykdžiusių ir mirusių atminimui pagerbti aš kviečiu visus dar sykį atsistoti... O dabar, jungdamas praeitį su ateitimi aš šaukiu Nepriklausomai ir suvienytai Lietuvai: Valio!“

Baigus p. Rektoriui prof. Mykolui Römeriui gražų, iškilmingam momentui pritaikintą žodį, Universiteto choras, p. Martinonio vedamas, pagieda Tautos himną: Lietuva, Tėvynė mūsų.

Baigus Tautos himną, U-to sekretorius prof. Iz. Tamošaitis praneša apie Universiteto akademinį gyvenimą nuo 1927. II. 16 iki 1928. II. 16.

Lietuvos Universiteto mokslo personalo tarpe pasikeitimai nuo 1927. II. 16. iki 1928. II. 16.

Teologijos-Filosofijos Fakultete

pakeitimų nėra.

Į Evangelikų Teologijos Fakultetą

pakviestas doc. M. Lučanskis.

Humanitarinių Mokslų Fakultetas.

1. Visuotinės istorijos katedros Ekstr. prof. Povilas Gronskis nuo 1927 m. XI. I. pasiliuosavo vieniems metams.
2. Pedagogijos ir jos istorijos katedros docentas J. Vabalas-Gudaitis pakeltas į tos pat katedros e. o. profesorius nuo 1927. XII. 16 d.

Pakviesti nauji mokslo personalo nariai:

1. Prof. Dr. Leonas Karsavinas Visuotinės istorijos Naujųjų Amžių katedrai Ord. profesoriumi nuo 1928. I. 1.
2. Filosof. Dr. Horstas Engertas pakviestas Germanų kalbų mokslo ir literatūros kat. Ekstr. profesorium nuo 1927 II. 24.
3. Halle's Un—to prof. fil. dr. Francas Špechtas 1927. III. 9 buvo pakviestas vienam semestrui ord. prof. teisėmis skaityti lituanistikos dalykus.
4. P. O. Pakštienė pakviesta anglų kalbos lektore nuo 1927. X. 21.

Teisių Fakultetas.

P. Tadas Petkevičius pakviestas e. doc. p. Prekybinės teisės ketedrai nuo 1928 I. 1.

Mat.—Gamtos Fakultetas.

Zoologijos, lyginamosios anatomijos ir embriologijos katedros e. doc. p. Jurgis Elisonas nuo 1927. IX. 1 pasiliuosavo.

Tos pačios katedros vyr. asist. Aldona Vaškevičaitė pakelta į e. doc. p. nuo 1927. X. 1.

Medicinos Fakultetas.

1. Veter. diagnostikos specialės patologijos ir terapijos kat. vyr. asist. Jonas Bulota pakeltas į e. doc. p. nuo 1927. V. 18.

2. Priv. docentai Dr. Povilas Kairiūkštis ir Dr. Pranas Vaičiuška nuo 1927. VI. 13 nesiskaito priv. docentais.

3. Nervų ir psichikos ligų kat. vyr. asist. Jonas Brundza mirė 1927. VIII. 21.

4. Higienos, bakteriologijos ir sanitarinės policijos kat. vyr. asist. Stasys Ginalskis mirė 1927. X. 16.

Technikos Fakultetas.

1. Elektrotechnikos katedros doc. Jeronimas Šliogeris pakeltas į e. o. prof. nuo 1927. VI. 1.

Lietuvos Universiteto įvairių fakultetų ir atskirų profesorių 1927 m. leidiniai.

Teologijos-Filosofijos Fakultetas.

Žurnalas „Logos" 12 № } redaguojami Prof. P. Dovydaičio.
„ „Soter" 12 № }

Išleista pačių profesorių lėšomis:

1. Prof. P. Būčio — „Tėvų teisė ir pareiga auklėti vaikus mokykloje ir namie".
2. „ B. Česnio — Krikščionių atgaila senovėje („Tiesos Kelias", 1927 m. gegužio N-ris, 299—305 pp.).
3. „ „ „ Graikų-romėnų dievai—gelbėtojai. Prof. E. B. Allo, sulietuvino prof. B. Česnys. Kaunas 1927. (Atspausdinta iš žurnalo „Soter" 1926 m., 70—91 pp.).
4. „ J. Ereto — „Bethovenas".
5. „ J. Maironio-Mačiulio — „Savo raštų I tomas".
6. Doc. P. Malakauskio — „Baudžiamosios teisės".
7. „ M. Račkausko — Julii Caesaris — Belli Gallici.

8. Doc. M. Račkausko — „Platonas. Sokrato apologija. Kritonas".
9. Prof. K. Šaulio — „Kanoniškojo proceso teisė".

Evangelikų Teologijos Fakultetas.

1. Doc. Dr. J. Beblavy — „Socialė Krikščionybė" 1927. „Mūsų Žodyje" № 5, 10 psl.
2. „ „ P. Jakubėnas — „Religijos esmė". 1927. „Mūsų Žodis" № 5, 8 psl.
3. „ „ „ „Iš kur pažįstame Dievą?" 19 7. „Mūsų Žodis" № 5, 3 psl.
4. „ „ „ „Religijos pradžia" 1927. „Mūsų Žodis" № 6, 10 psl.
5. „ „ K. Kurnatauskas — „Maase Ger Sedek" Teisingojo Atsivertėlio istorija. Vilniaus Žydų XVIII šimtmečio legenda. 1927. „Mūsų Žodis" № 2—6. 14 psl.
6. „ „ „ Hebrajų kalbos gramatika. Trumpas studentams vadovėlis. 1927 m. (Lektografuotas kursas) 86 psl.

Humanitarinių Mokslų Fakultetas.

1. Doc. Brazys — „Lietuvos liaudies dainų melodijos".
2. Prof. Engertas — „Lietuvos Universiteto vokiečių kalbos ir literatūros dėstymo uždaviniai ir keliai".
3. „ Frenkelis — Syntax der litauischen Kasus.
4. Doc. P. Galaunė — Tapytojas Koleškevičius.
5. Prof. Gerulis — Senieji lietuvių skaitymai.
6. „ J. Yčas — Vokiečių Tautos istorija. (Studentų leidinys).
7. „ Krėvė Mickevičius — Indoeuropiečių protėvynė.
8. „ „ „ Dainavos krašto liaudies dainos.

9. Prof. V. Sezemanas — Studien zum Erkenntnisproblem.
10. Doc. B. Sruoga — Dainų poetikos etiudai.
11. Prof. Iz. Tamošaitis — Bendroji Psichologija (Studentų leidinys).
12. „ „ „ Pasaulėžiūros reikalingumas bei jos sudarymas. (Jaunoji Lietuva № 1 ir 2. 1928 m.).
13. „ Vabalas Gudaitis — Psichologiniai metodai žmogaus darbingumui tirti.
14. Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštų knyga II.
15. „Tauta ir Żodis", knyga IV.

Teisių Fakultetas.

1. Prof. A. Janulaičio — Vyriausiasis Lietuvos tribunolas XVI—XVIII amž.
2. „ „ „ „Imperijos rūmų teismas".
3. „ Vl. Mačio — Ypoteka, jos pagrindai ir santvarka (Teisė, 1927 m.).
4. „ M. Römerio — „Administracinis teismas".

Matematikos-Gamtos Fakultetas.

1. Prof. F. Butkevičiaus — „Analizinė chemija" (baigiama spausdinti).
2. „ „ „ „Index sporarum et seminum Hortus Botanici Lithuaniae".
3. Prof. O. Folko — „Diferencialinės lygtys" (baigiama spausdinti).
4. Vyr. laboranto K. Grybausko — „Lietuvos laukų vaistingieji augalai" (F-to subsidijuotas leidinys).
5. K. Grybausko — a) Pipirmėtė, b) Ramunėliai, c) Ibiškė švelnioji (Bot. Sodo, Vaistingųjų augalų skyriaus leidiniai, brošiūros).
6. „Fakulteto darbai" III tomas.

Medicinos Fakultetas.

1. Prof. Avižonis P.—Apie ligų spėjimą iš akių. „Medicina“, № 3—4, psl. 97—107.
2. „ Universiteto Akių klinikos 1926 m. apyskaita. „Medicina“, 1927, № 5—6, psl. 290—296.
3. „ Trachoma Kauno aukštesniose mokyklose. „Medicina“, 1927, № 8, psl. 440—452 (Išleista skyrium knygutė, 15 psl.).
4. „ Kryptophthalmus ir jo patogenezė. „Medicina“, 1927, № 10, psl. 543—563. (Išleista skyrium knygutė 23 psl.).
5. „ Apyskaita iš komandiruotės į vokiečių oftalmologų draugijos suvažiavimą Heidelberge 1927 m. birž. 9—11 d. „Medicina“, 1927, № 10, psl. 599—603.
6. „ Zur Frage über den Zusammenhang der einseitigen Elephaniasis des Oberlides mit Erweiterung der Sella turcica. — Bericht über die 46 Zusammenkunft der Deutschen Ophthalmologischen Gesellschaft in Heidelberg 1927, p. 391—394.
7. „ Zur Frage über den Zusammenhang der einseitingen Elephantiasis des Oberlides mit Erweiterung der Sella turcica. Zeitschrift für Augenheilkunde 1927, tomas 63, psl. 235—241.
8. Doc. Blažys J. su K. Oželiu.—Pailgųjų smagenų gumos atsitikimas su aštriu sifilitiniu meningitu ir exitus'u po specifiško gydymo. „Medicina“ 1927 m. № 11, p. 634—643.
9. „ Smagenų sifilis su galvos skaudėjimu kaip svarbiausiu simptomu. „Medicina“, 1928, № 1 (spaudoje), 8 psl.
10. „ Apie taboką ir rūkymą. „Kultūra“, 1927 m. № 11—12, psl. 480—485.

11. Prof. Buinevičius K.— Vidaus ligų klinikos vadovėlis I d. 68 p. Kaunas, 1928 m.

12. „ Apie diabetą. „Medicina", 1927, № 5—6 psl. 223.

13. „ Patologiškos konstitucijos. Apykaitos ir vidujinės sekrecijos sutrikimai. „Medicina", 1927, № 5—6—7, psl. 335—399.

14. „ Plaučių tuberkuliozė. „Medicina", 1927, № 9—10, psl. 471—574.

15. Asist. Butkevičius J. — Naminių gyvulių limf. liaukų sistema — vadovėlis prie mėsos pažinimo kurso. „Veterinarija ir zootechnija", № 2, 1927, 83—97 psl.

16. „ „Kaulų ir sąnarių susirgimai sąryšy su infekcinėmis ligomis" (rankrašty).

17. Asist. Čeponis J.—Atdaro kelio sąnario sužalojimų gydymas. „Medicina", 1928 m. № 1 38—48 psl.

18. Prof. Hagentornas A.—Skrandžio vėžio ankstybai diagnozei nustatyti klausimu. „Medicina", 1927 m., № 5—6 psl. 266—276.

19. Asist. Juškys V. —Xeroderma pigmentosum atsitikimas. „Medicina", 1927, № 5—6, p. 285.

20. Asist. Kuzma V. — Pastabos dėl ankstybo inkstų tuberkuliozės pažinimo. „Medicina", 1927, № 9, psl. 493—509.

21. Prozekt. Kvašninas-Samarinas.— Die Verjüngung d. Haustiere und ihre zukünftige Bedeutung Ost. - Landwirtschafts-Zeitung, № 4, 1927.

22. „ Prof. Dr. Mitscherlichs Theorie der Düngemittelwirkung u. ihrer Bedeutung für die Landwirtschaft. Ibid. № 6, 1927.

23. Prozekt. Kvašninas - Samarinas. — Die Bestimmung der Bodenfruchtbarkeit n. der neuen Neubauerschen Methode. Ibid., № 11, 1927.

24. „ Kraniologische Angaben über das Litauische Pferd. Zeitschrift für Tierzüchtung u. Züchtungsbiologie. Berlin (spaudoje) 1928 m.

25. Prof. Lašas V. — Vitaminai „Farmacijos Žinios" № ., 1927 m. psl. 2—10.

26. „ su J. Zubkum.—Alkoholis ir raumenų darbas. „Santūra" 1927 m.

27. Asist. Laurinavičius S.—Piktybinės anemijos dėl žarnų striktūros patogenezė ir kazuistika. „Medicina", 1927, № 5—6, p. 276.

28. „ Tuberkuliozinių bacilų ir elastinių plaučių skaidulų susekimas kartu viename preparate. „Medicina", 1927, № 11, p. 672.

29. Asist. Mackevičaitė-Lašienė J.—Sarcoma myelogenes femoris. „Medicina", 1927, № 7, p. 355—372.

30. Doc. Mockus Z.—Orcheotomijos-romijimo reikalu. „Veterinarija ir Zootechnija", 1927, № 2, p. 6.

31. „ Arklininkystės stovis Lietuvoje paskutiniais metais. „Veterinarija ir Zootechnija" № 3.

32. „ Veišių šėrimas, apie 32 psl. Žem. Ūkio Rūmų premijuotas.

33. Doc. Mockus Z. su Kvašninu-Samarinu.—Arklių kilmė ir Lietuvių arklys, II dalis, atskiras darbas, 1927.

34. Prof. Nonevičius E. — „Curabilité de la morve" Le Rapport de l'art Vétérinaire № 83, 1927, 225—235.

35. „ La morve chez les ovius, Ibd. 1927, № 81, 129—139 p.

36. Prof. Nonevičius E. su Kvašninu-Samarinu ir M. Mocku — XIV šimtmečio lietuvių arklio žemaituko liekanos Kaune. „Kosmos", 1927 m. 4 p.

37. Prozekt. Oželis K. — Vyrų uretros ir sėklos tekamųjų latakų susiaurėjimai, 1927, Kaunas, 91 p.

38. Doc. Stančius P. — Pravedamoji anestezija (Leitungsanästhesie) burnoje „Medicina", 1927, № 9. 485 p.

39. Asist. Šiaulis B.—Progressive changes in the excitability and tone of excised intestines and their influence on the response to peptone „Amerikan Juornal of Physiology" 1927, Vol. LXXXI, № 3.

40. „ The response of the Circular and Longitudinal muscles of rabbits ileum to physical and mechanical conditions. „American Juornal of Physiology" 1927, Vol. LXXXI, № 3.

41. Priv. Doc. Šliūpas J.—Senovės ir viduramžių medicinos historija, (rankrašty).

42. Asist. Vaičiūnas V.—Polyneuritis arsenicosae atsitikimas. „Medicina", 1927, № 11, p. 668—672.

43. Lekt. Viršila V. — Teismo medicina, įvadas „Medicina" 1927, № 3—4, p. 144.

44. „ Teismo medicina, bendroji dalis „Medicina" 1927, № 10, p. 563.

45. Žurnalas „Medicina" 1927 m. 12 numerių. Fak-to subsidijuojamas; leidžiama Medicinos fak. su Kauno Medicinos Draugija.

Technikos Fakultetas.

1. Doc. A. Graurogko — „Medžio technologija" (tekstas su atlasu).

2. Žurnalas „Technika" № 3.

Lietuvos Universiteto personalas
1928 m. vasario mėn. 16 d.

№	ĮSTAIGA	Mokslo personalas		Technikinis personalas		Viso	Pastaboms
		vyr	jaun.	kvalif.	sarg.		
1	Administracija .	—	—	13[1])	9	22	[1]) Kanc. pers. 7
2	Biblioteka	—	—	5[2])	1	6[2])	2) Vedėjas fig. Teisių f. vyr. mok pers.
3	Teol.-Filosof. fak.	25	1	2	1	29	
4	Evang.-Teol. „	4	—	—	—	4	
5	Humanit. m. „	20	9	1	1	31	
6	Teisių „	21	1	1	—	23	
7	Mat.-Gamt. „	18	27	8	11	64	
8	Medicinos „	21	44	17	18	100	
9	Technikos „	23	11	—	7	41	
	Viso. . .	132	93	47	48	320	

1928 m. rudens semestre buvo

	Studentų	Laisvųjų klausyt.	Viso.
Teologijos-Filosofijos fak.	340	22	362
Evangalikų Teologijos „	13	3	16
Humanitarinių mokslų „	615	46	661
Teisių „	1048	128	1176
Matematikos Gamtos „	306	29	335
Medicinos „	642	22	664
Technikos „	358	8	366
	3322	258	3580

Baigė universitetą

	1927 m.	Viso.
Teologijos-Filosofijos fak.	54	101
Evangelikų Teologijos „	—	—
Humanitarinių mokslų „	3	
Teisių „	53	145
Matematikos-Gamtos „	3	10
Medicinos „	27	63
Technikos „	6	9
Viso	146	335

Lietuvos Universiteto administracijos (kanceliarijos) spaudinių sąrašas.

(Nėra nutarimų apie pardavinėjimo kainą)

		Kaina	
1.	Lietuvos Universitetas . .	5 lt.	nutar yra U. Ū. Glob. Tar. 1923 m. vas. 17 d. prot. 30.
2.	1924 m. pavasario semestro paskaitų apžvalga	1 „	
3.	1924 m. rudens semestro paskaitų apžvalga	1 „	
4.	1925 m. pavasario semestro paskaitų apžvalga	1 lt.	nutarim. yra S-to pr. № 116, 1925 m. I. 29 d.
5.	1925 m. rudens semestro paskaitų apžvalga	2 „	
6.	L. U. stud. ir laisv. kl. taisyklės	1 „	
7.	L. Un-to 1922—24 mm. apyskaita.	10 „	
8.	1926 m. pavas. sem. pask. apžv.	2 „	
9.	„ „ rudens „ „ „	2,50	
10.	L. Un. 1922—27 m. veik. apysk.	10 lt.	
11.	1927 m. pavas. sem. pask. apžv.	2,50	

Baigus U-to sekretoriui pranešimą, studentų choras, p. Martinonio vedamas, pagieda Gaudeamus, o p. Rektorius paskaito Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos p. Rektoriaus prof. Matulionio sveikinimo telegramą: „Žemės Ūkio Akademijos profesūros ir studentų vardu sveikinu Universitetą šešerių metų sukaktuvėmis ir linkiu jam gražiausiai šviesti mūsų brangiai Lietuvai“.

Dideliu delnų plojimu priėmus Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos p. Rektoriaus pasveikinimą, prof. Ivanauskas pradeda paskaitą apie paukščių migracijas. Čia ji visa yra spausdinama.

Prof. T. Ivanauskas.

Paukščių migracijos.

Tarp daugelio perijodinių gyvosios gamtos reiškinių, ypatingą vietą užima paukščių migracijos. Tiesą sakant, netik paukščiai atlieka perijodines keliones, nes žinome panašių reiškinių tarp žinduolių, pavzd., lemmingų, šikšnosparnių, kaikurių vėžlių, o ypatingai žuvų, pavzd., silkių, menkių, ungurių, lašišių, o taip pat ir vabzdžių. Bet jokioje kitoje gyvulių grupėje šis reiškinys neturi tokio ryškumo ir taisyklingumo, kaip pas paukščius, ir todėl jis puolė žmonių akysna jau gilioje senovėje ir šiandien yra žinomas netik specijalistų toje srityje, bet ir visų žmonių, kuriems gyvosios gamtos reiškiniai nėra labai svetimi.

Bendrai, paukščių migracijos reiškiasi tuo, kad jie rudenį iš kraštų arčiau ašigalių gulinčių, traukiasi atogražų link, o pavasarį atlieka priešingą kelionę. Todėliai aukštose geografinėse platumose, lygiai pietų, kaip ir šiaurės pusrutuly išvyksta žymi perėjusių ten paukščių dalis. Iš senų raštų matome, kad toks paukščių vykimas rudens metu nevisuomet ir nevisur buvo vienodai aiškinamas. Taip antai, Aristoteles nors ir žinojo, kad paukščiai rudenį traukia į šiltus kraštus, tačiau manė, kad kai kurios rūšys, ypač uoksuose perinčios, rudenį sulenda į pastaruosius ir ten žiemuoja, panašiai kaip amfibijos arba reptilijos. Dargi C. Gesner (1516—1565) buvo tos pačios nuomonės. Ilgą laiką irgi buvo manyta, kad kregždės žiemuoja žemėje arba net pasinėrę į vandenį, ir nuostabu, kad net moderniškų zoologų tėvas, Linné, negalėjo atsipalaiduoti tų pasakų, kregždes liečiančių („Habitat in Europa domibis intra tectum... autumno demergitur vereque emergit"*).

---

*) Duncker, H. Wanderzug der Vögel 1905.

Prie šios progos, neprošalį pastebėti, kad Lietuvos sodiečiuose plačiai pasklidęs įsitikinimas, kad kai kurie mūsų paukščiai, pavyzdž., slankos sustingusios žiemuoja uoksuose, o kregždės prieš žiemą pasineria į vandenį ir išsineria tik pavasarį.

Vėlesniais laikais paukščių migracijomis užsiimdavo Naumann, kuris dalė paukščius į sėslius, klajūnus ir keleivius. Toliau, K. L. Brehm*) gyvai domėjosi šiuo klausimu, atskirdamas paukščius, kurie keliauna tik dieną, nuo tų, kurie traukia dieną ir naktį, arba tik naktį. Praleisdami visą eilę kitų ornitologų, kurie buvo paukščių migracijų klausimui atsidavę, pažymėsime tačiau Rusijos akademiką Middendorff'ą, kurio darbai sudarė impulsą moderniškiems tyrimams, nes jie buvo pagrįsti jo išdirbtu, ligi šiol nevartojamu, empirišku metodu, išdėstytu jo darbe „Die Isopiptesen Russlands". Nustatęs visą eilę stebėjamų punktų, Middendorff surinko ir suvedė krūvon daugybę datų, kada paukščiai į tuos punktus atvyksta. Savo stebėjimų objektu pasirinko jisai 7 paprastas ir lengvai pastebimas rūšis (gegutė, kielė, vieversys, blezdinga, gervė, gandras ir volungė). Sujungęs žemėlapy linijomis punktus į kuriuos paukščiai atvyksta, tuo pačiu laiku gavo jisai vadinamąsias isopipteses. Linija perpendikuliari į isopiptesę nurodo svarbiausią paukščio skridimo kryptį. Įsigilinęs į savo isopipteses Middendorff daro išvadą, kad Europos paukščiai traukia pavasarį kryptimi iš SW į NO, viduriniajame Sibire iš S į N ir Rytų Sibire iš SO į NW. Pravedus tiesiomis linijomis tas kryptis ir pratęsus jas šiaurės link, jos susieis Taimyro pusausaly, kur kaip žinoma, guli magnetinis ašigalis. Iš to Middendorff daro išvadą, kad paukščiai yra apdovanoti ypatingu magnetiniu jausmu, kuris vadovauja jiems kelionėse ir traukia plačiu frontu.

Middendorff'o išvados tačiau nebuvo be klaidų, nes jos pagrįstos nebendramačiais (inkommensural) daviniais. Iš tikrųjų gi gali būti palyginami tik daviniai, kurie liečia tuos pačius individus, atvykstančius į eilę kits po kito sekančių punktų; Middendorff'o gi daviniai visai nelietė individų tapatybės. Šį trūkumą pastebėjo suomių zoologas Palmen ir stengėsi jį

---

*) Ch. L. Brehm, Der Zug der Vögel 1828 m.

bent iš dalies pašalinti, parinkdamas savo stebėjimams nedidelį skaičių tokių rūšių, kurios lengva yra pastebėti, kurios traukia į tolimus kraštus ir sudaro lokalinius geografinius varietetus. Šiai aplinkybei Palmen priduodavo ypatingos svarbos, manydamas, kad ji nors ir neduoda būdų identifikuoti paukščių individus, bet jos pagalba galima nustatyti nors varieteto tapatybė įvairiose vietose kelionės metu. Palmen'o parinktieji paukščiai priklausė išimtinai jūros arba pajūrio rūšims, kaip tai: sėjikai, bėgikai, gulbės, žąsys, antys, kirai. Suvedęs krūvon visus davinius apie šių paukščių radimą įvairiose vietose, šis autorius tvirtina, kad paukščiai toli gražu netraukia plačiu frontu, kaip manė Middendorff, bet atvirkščiai, pasirenka kelius, kurie dažnai esti vingiuoti ir guli siaurose geografinėse srityse. Plotuose tarp šitų kelių, paukščiai, paprastai, netraukia. Palmen žemėlapy pažymėjo tuos kelius ir davė jiems pavadinimus, kaip tai: pelogo-litoralinis, subpelogo-litoralinis, marino-litoralinis, submarino-litoralinis ir t. p.

Toliau Palmen *) konstatuoja, kad ištisa eilė šiaurės paukščių rūšių traukia daug toliau į pietus, negu jų giminiškos pietinės rūšys; arba kitais žodžiais, kad pastarosios turi savo žiemavimo ribą arčiau šiaurės, negu pirmosios. Šis autorius irgi mano, kad panašus reiškinys gali būti ir tarp individų tos pačios rūšies, būtent, kad šiauriniai individai pasitraukdami į pietus perlekia pietinius individus, bet, tęsia toliau Palmen, nėra metodo, kuris leistų šį faktą konstatuoti.

Reikia pasakyti, kad Palmen'o neapsisaugota tos klaidos, kuri užmetama Middendorff'ui, nes jo išdavos irgi nebuvo pagrįstos bendramačiais daviniais; daugiausia galėjo jis identifikuoti varietetą, bet ne individus. Be to, Palmen padarė klaidą manydamas, kad paukščiai pavasarį grįžta tuo pačiu keliu, kuriuo išskrido rudenį (mat žymesnė dalis jo davinių lietė rudens migraciją). Kitų ornitologų medžiaga rodo, kad toli gražu taip nėra, ir kad daugelis paukščių rūšių pavasarį grįžta visai kitu keliu, negu rudenį išskrido**). Jau Palmen yra vienoje vietoje išsitaręs, kad individualis paukščių stebėjimas galėtų

---

*) Palmen J. A. Über die Zugstrassen der Vögel 1876.

**) Menzbier M. A. Die Zugstrassen der Vögel im Europäischen Russland (Bull. de la soc. imp. des Naturalites de Moscou. 1886.)

turėti didelės reikšmės, bet vargiai ar šis metodas galėtų būti kada nors realizuotas. Tačiau pasirodė, kad realizuoti jis visai netaip sunku, kaip buvo manyta. Mintis nėra nauja, nes jau XVIII amžiuj Frisch savo veikale „Vorstellung der Vögel in Deutschland“, siūlo žymėti kregždes raudonais siūlais, kad patirtų ar jos iš tiesų žiemuoja vandenyje. Jei raudoni dažai nudiltų, būtų tai įrodymas, kad tie dažai yra vandens nuplaunami žiemuojant ten kregždėms*). Devynioliktojo amžiaus gale buvo padaryta keletas bandymų paukščiams žymėti ir kai kurie šių bandymų davė medžiagos spręsti apie atliktą jų migraciją. Paminėsime vieną žymią išdavą, atsiektą žinomo gyvių žinovo ir mėgėjo Fr. Falz-Fein'o jo dvare Ascania-Nova, Rusijos pietuose, Tauridos gubernijoje. Jisai pririšo gervei prie kaklo metalinę lentelę, kurioje prancūzų, vokiečių, anglų ir rusų kalbomis buvo parašytas šio turinio raštas: „Šita gervė yra gimusi ir išauginta mano dvare Ascania - Nova, Rusijos pietuose, Tauridos gubernijoje. Prašoma pranešti, kur šitas paukštis bus pagautas arba užmuštas“. Ši gervė buvo tų pačių metų gruodžio mėn. vieno Mahdisto Afrikoje, Dongoloje, apie 20⁰ šiaurės platume, nušauta. Kalifas Abdullah rodė plytelę su parašu savo belaisviui Saladinui Pašai, kuris ir mini apie šį įvykį savo veikale „Ugnis ir Kalavijas Sudane“.

Nuostabu, kad Palmen, kuriam taip aiškiai buvo suprantama individualinio žymėjimo vertė, neatkreipė dėmesio į šiuos pavykusius bandymus. Nuopelnas plačiu mastu pritaikinti šį metodą priklauso danų gimnazijos mokytojui L. Mortensen'ui. 1899 m. jis pradėjo žymėti įvairius paukščius, ypatingai šnekučius, gandrus, antis, kirus metaliniais žiedais ant kojų užmaunamais, turėdamas vilties, kad tie paukščiai bus vėl kur nors pagauti arba nušauti. Žiedai pažymėti eksperimentatoriaus adresu ir einamuoju numeriu, taip kad bandomųjų paukščių tapatybė visuomet galėtų būti konstatuota. Netrukus ištisa eilė mokslo įstaigų ėmė sekti Mortensen'ą, tarp kitko Helgolando paukščių stebėjimo įstaiga, Vengrijos ornitologijos centralinė, Salzburgo ornitologijos stotis, Lotos'o sto-

*) Lucanus Fr. von. Die Rätsel des Vogelzuges. 1922.

tis Čekoslovakijoje, Rasytės paukščių stebėjimo įstaiga, Žurnalas „British Birds" ir kt. Galima pasakyti, kad dabartiniu metu paukščių žiedavimo eksperimentas yra plačiai varomas visuose kultūringuose senojo ir naujojo pasaulio kraštuose ir pažymėta šimtai tūkstančių paukščių. Kai kuris procentas pažymėtų paukščių patenka vėl į mokslininkų rankas, bet nevisoms rūšims tas procentas yra vienodas. Taip, Vengrijos ornitologijos centralinės daviniais, bendrai yra gauta žinių apie 2 5% jos visų pažymėtų paukščių. Didžiausias skaičius pranešimų tenka kirams (Larus ridibundus), būtent,—4,4%, blezdingoms 1,4%, kregždėms 0,8%; Thienemann tuo atžvilgiu buvo laimingesnis*), nes gavo pranešimus apie jo pažymėtų 8% kirų.

Svarbiausia vertė šio metodo glūdi tame, kad turime reikalą jau nebe su spėliojimais, o pozityviais faktais. Jei, pavyzdžiui, Nerijoje pažymėtas paukštis už 10 dienų bus pagautas arba nušautas Ostendėje, tai galime tikrai pasakyti, kad atliko jis kelionę išilgai Baltijos ir Šiaurės jūras, vakarų kryptimi, ir kad per tą laiką perskrido jisai atstumą tarp šių dvejų punktų; o taip pat galime apskaičiuoti, kiek kelio padarė jis vidutiniškai per vieną dieną. Sumedžioję tos pačios rūšies paukštį žiemą Maroke, darome išvadą, kad ten kaip tik yra jo žiemavimo šalis. Iš tų dvejų faktų galime maždaug spėti, kad šios rūšies rudens kelias eina išilgai Europos šiaurės-vakarų kraštą, per Gibraltarą, į Afriką. Pažymėję jauniklį ir radę jį kitą arba tolimesnę vasarą toje pačioje vietoje, galime padaryti išvadą, kad paukščiai iš dausų tiksliai grįžta į savo gimtinę. Toliau besinaudodami šiuo metodu galime nustatyti, kokią kelionę atlieka paukščiai tos pačios rūšies, bet kilę iš įvairių geografinių sričių; toliau, ar paukščiai vienos rūšies ir vienos perėjimo vietos išskrenda į tą patį kraštą, ir ar grįžta jie pavasarį tuo pačiu keliu ir tuo pačiu būdu. Seniau, kuomet buvo remtasi vien tik avifenologiniais daviniais, atsakyti į tuos klausimus nebuvo galima. Šiandien žiedavimo eksperimentų dėka galima duoti bemaž tikslų atsakymą dėl kai-kurių rūšių. Šis metodas leidžia netik nustatyti paukščių kelius, bet ir išrišti eilę kitų biologinių klausimų, kaip tai: nu-

*) Thienemann J. Rossiten 1927.

statyti paukščių amžių, lytinio brendimo pradžią, lyčių sugyvenimo laikotarpį, o taip-pat kitimus plunksnų formoje ir spalvoje, kas ypatingai svarbu dėl plėšriųjų paukščių.

Tuo būdu kilo naujas didelės vertės tyrimo metodas, leidžantis, taip sakant, įsiskverbti į smulkiausias paukščio gyvenimo savybes, o be to labai patikimas, nes kiekvienas įgytas žieduotas paukštis yra neginčijamas faktinas dokumentas. Šio metodo dėka teko nustatyti, kad kai kurių rūšių individai, sąryšy su jų amžiumi, toje pačioje vietoje, turi nevienodus linkimus. Pavyzdžiui, zylės (Paridae), bukučiai (Sittidae), geniai (Picidae) senieji linksta likti ištisus metus tose vietose, kur jie perėjo, bet jų jaunikliai iškeliauja iš savo gimtinės kitur; už kelių metų nedidelis šių jauniklių egzempliorių skaičius grįžta atgal, (anot Lucanus). Dvi jaunos Čekoslovakijoje žieduotos juodos maletos (Dryocopus martius) buvo surastos žiemą, viena Vestfalijoje (t. y. 400 kilm. tolio), kita Silezijoje (Thienemann). Atrodo, kad tie faktai liudija apie rūšies propagaciją.

Tos pačios rūšies paukščiai įvairiose geografinėse srityse gali elgtis labai įvairiai, būdami vienur sėsliais, kitur keleiviais. Taip antai, Suomijoje kikiliai (Fringilla caelebs) yra typiški paukščiai keleiviai, bet Anglijoje ir Šveicarijoje typiški sėsliai. Iš Lietuvos ir iš Vokietijos šių paukščių dauguma išskrenda rudenį, bet labai užtraukdama savo kelionę, o tam tikra dalis jų palieka žiemuoti. Šnekučiai (špokai) turi tą ypatybę, kad jaunikliai išskrenda daug anksčiau negu seniai ir keliauja vieni. Be to, įvairių kraštų šnekučiai žiemuoja ne viename krašte. Žiedavimo išdavos nustato faktą, kad Suomijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, Šiaurės Vokietijos ir Danijos šnekučiai žiemuoja Anglijoje, keliaudami į tą kraštą išilgai Europos pajūrio, o šnekučiai iš Čekoslovakijos, Austrijos, Vengrijos — žiemuoja Italijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir Prancūzijos Pietuose (žiūrėk žemėlapis 1). Šnekučiai išperėti Anglijoje, Danijoje ir Ferro salose pasižymi kaipo sėsliai. Panašius santykius galima pastebėti pas vieversius, juoduosius strazdus ir strazdus giesmininkus.

Gana aiškų vaizdą turime apie kirų-rudgalvių (Larus ridibundus) migracijas, nes šių paukščių yra pažymėta labai daug, ypač netoli nuo mūs, Nerijoje, prof. Thienemanno rūpesčiu. Pa-

Žemėlapis 1.

Šnekučių (Sturnus vulgaris L.) rudens keliai:
— iš Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Rytprūsių,
···· iš centralinės ir pietinės Europos. (Sulig Thienemann'o)

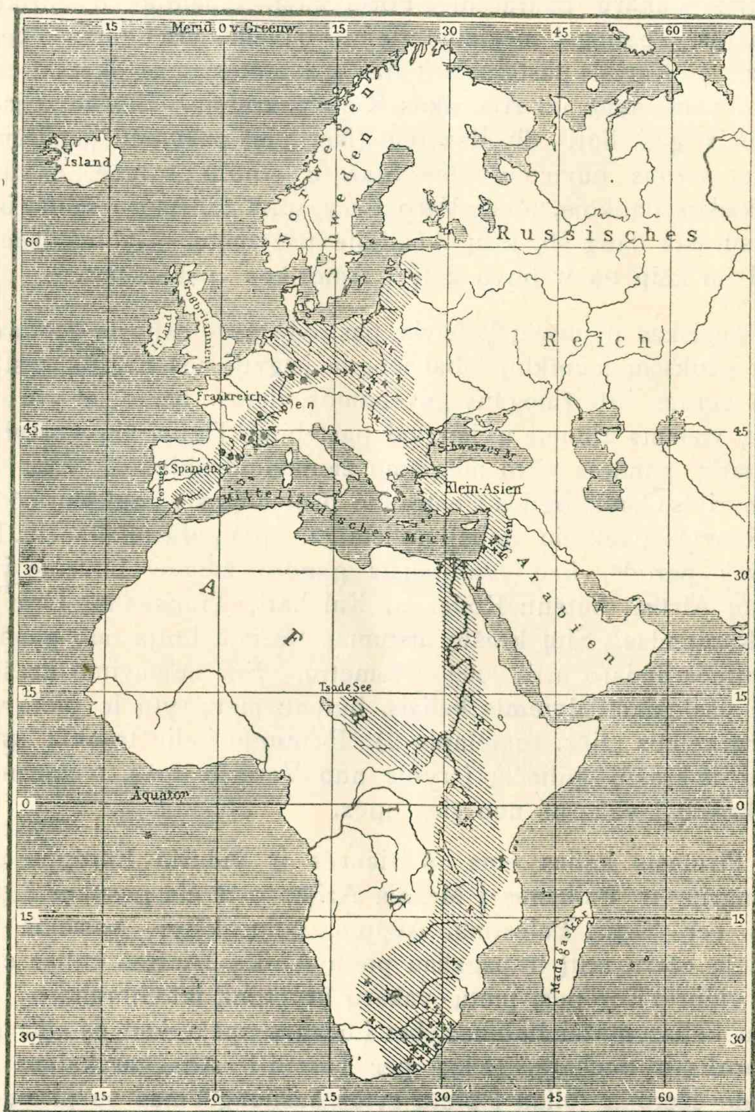
sirodo, kad kirai iš Nerijos pasirenka šiuos kelius: 1) į pietus per Breslavą—Vieną—Budapeštą išilgai Dunojaus ir Savos slėnio, per Triestą į Italiją ir Tunisą. Ypatingai daug jų apsistoja Po upyne. 2) Iš Nerijos, Baltijos ir Šiaurės jūros pakraščių ligi Reino, toliau Reinu aukštyn per Bodeno ir Lemano ežerus, Lioną, į Ronos žiotis, Balearus, Pietų Ispaniją ir Šiaurės Afrikos kraštus. 3) Iš Nerijos, Baltijos ir Šiaurės jūros pa-

kraščių ligi Anglijos ir Prancūzijos Žiemių arba toliau, Prancūzijos Vakarų pakraščiu į Portugaliją, Ispaniją ir Afrikos Žiemius. Ypatingai mėgiama žiemos buveinė yra Lamanšo pertakas. 4) Kartais pastarasis kelias yra pratęsiamas skersai Atlanto vandenyno iki Amerikos Rytų pakraščių. Šio kelio įrodymais gali būti du Rasytėje (Nerijoje) pažymėti paukščiai, kurių vienas buvo nušautas Mažųjų Antilų salyne, o kitas Meksikos įlankoje, netoli Vero Cruz, o be to, Asorų salose buvo surasta daug šių kirų Anglijoje pažymėtų. Galima spėti, kad jie kaip tik ir buvo kely į Amerikos pakraščius.

Typiškas paukščių keleivis pasirodė esąs baltasis gandras. Šių paukščių jauniklių labai lengva įsigyti, nes jie, paprastai, esti perami arti žmogaus gyvenamos vietos, be to jie yra dideli, visiems žinomi ir lengvai pastebimi. Dėliai šių ypatybių baltasis gandras virto mėgiamu žiedavimo objektu. Vien tik Vengrijos Ornitologijos Centralinė pažymėjo šių paukščių 6668, o Rasytės paukščių stebėjimo įstaiga, apie porą tūkstančių. Išdavos parodė, kad svarbiausia gandro žiemos buveinė yra Pietų Afrika, būtent: Rodezija, Kalahari, Transvalis, Oranija ir Kaplandas. Šitų kraštų atstumas tiesiąja linija nuo gandro gimtinės sudaro arti 9000 kilometrų. Šie žiemavimo kraštai yra pasiekiami dviemis keliais, būtent: pietų-rytų ir pietų-vakarų keliais (žiūr. žemėlapis 2). Pirmuoju keliu traukia gandrai iš kraštų gulinčių į rytus nuo Vezerio upės, o antruoju iš kraštų į vakarus nuo šios upės.

Pirmasis kelias eina iš šiaurės ir vidurio Europos per Vengriją ir Balkanus į Mažąją Aziją, o iš čia pasukęs į pietus per Siriją, Palestiną, Aigiptą, Nilu akštyn, pasiekia didžiųjų ežerų sritį ir pagaliau pietų Afriką. Antras kelias eina iš vidurio Europos, pietų - vakarų kryptimi, iki Gibraltaro. Toliau kelias mažai žinomas, bet Lucanus spėja, kad jis eina per Maroką ir Sacharą, toliau per Tassili ir Ahaggar kalnus iki Čado ežero ir toliau į pietų-rytus susijungdamas su pirmuoju keliu. Bemaž tą patį kelią ką ir gandras, atlieka blezdingos; iš kelių tūkstančių pažymėtų Anglijoje blezdingų (Herundo rustica) 3 buvo pagautos Prancūzijos departamentuose Indres et Loire, ir 2 Oranijoje ir Natalyj, Afrikos pietuose. Daug pas-

Žemėlapis 2.

Baltųjų gandrų (Ciconia ciconia L.) keliai.
Taškais ir kryželiais pažymėtos vietos, kur buvo pagauti bei nušauti žieduoti gandrai. Iš Vokietijos vakarų jie traukia per Gibraltarą, iš Rytprūsių pro Mažąją Aziją. (Sulig Thienemann'o).

tangų buvo padėta, kad išaiškintų slankų (Scolopax rusticola) kelią. Čia ypatingai pasidarbuota buvusio Rusijos caro medžioklės vedėjo, kuris su nepaprastu atsidavimu ieškodavo ir žieduodavo Gatčinoje (apie Petrapilį) jaunas slankas. Išdavos buvo gausesnės negu bent kuriems kitiems paukščiams, nes žieduotų slankų gauta atgal net 40%. Pasirodė, kad jos rudenį išskrenda iš savo gimtinės į labai įvairius kraštus, pavyzdž., iš Gatčinos vienos slankos atsidūrė Istrijoje, kitos Prancūzijos vakaruose, dar kitos žiemuoja Anglijoje, o kai kurios Afrikos šiaurės kraštuose.

Amerikoje užsiimama paukščių migracijos klausimu nemažiau kaip Europoje ir patyrta, kad šis reiškinys turi šiek tiek skirtinų formų negu senajame pasaulyje. O tai yra dėl to, kad Amerikos žemyno konturas yra prastesnis negu Eurazijos, o antra: Šiaurės Amerikos metų perijodai pasižymi didesniais temperatūros skirtumais negu pas mus. Sąryšy su pastaruoju reiškiniu, paukščių sėslių skaičius Šiaurės Amerikoje yra mažesnis negu Eurazijoje. Įvairūs Kanados paukščiai žiemuoja Jungt. Amer. Valstybėse, o pastarųjų paukščiai — Meksikos įlankos pakraščiuose arba Pietų Amerikos šiaurinėje dalyje, o kai kurios rūšys skrenda net anapus ekvatoriaus, į Argentiną ir Patagoniją, kaip tai amerikoniškas ryžiaėdis (Dolychonix oryzivorus). Savo ilga kelione pasižymi ypatingai ilgauodegė žuvėdra (Sterna macrura), kuri peri tik keletos laipsnių atstumu nuo šiaurės ašigalio, o išperėjus vaikus keliauja su jais net į pietų ašigalį. Nustatyta, kad ši rūšis prabūva savo gimtinėje nuo 11 — 14 savaičių*) ir keliaudama į žiemavimo kraštus padaro 15500 kilometrų, ir teik pat kilometrų pavasarį, grįždama atgal. Cooke sako, kad Šiaurės Amerikos paukščiai traukia netiek apibrėžtais keliais, kiek plačiomis juostomis, kurios perkerta Meksikos įlanką ir Karibų jūrą. Dauguma paukščių skrenda per Meksikos įlanką, darydami nuo 750 — 1100 km. Nedaug rūšių skrenda į Kūbą ir Jamaiką ir žymi dalis jų palieka vietoje žiemuoti, nes nuo Jamaikos iki Pietų Amerikos pakraščių lieka dar apie 750 km. Šiuo keliu pasinaudoja tarp kitų minėtas jau amerikoniškas ryžia-

*) Cooke W. W. Routes of Bird Migration. 1905.

ėdis-Bobolink. Neskaitlingos yra vien tik vandeninių paukščių rūšys, kurios palikdamos nuošaly minėtas salas, skrenda iš Naujosios Škotijos pakraščių tiesiog per Atlanto vandenyną į Pietų Ameriką. Pavyzdžiu jų gali būti sėjikas (Charadrius dominicus), kuris tuo būdu padaro 3600 kilometrų.

Resumuodami tai kas buvo pasakyta dėliai paukščių kelių, prieiname išvados, jog davinių apie rudens paukščių keliones turime pakankamai, kad išvestume iš jų bendras taisykles. Apie pavasario keliones medžiagos turime daug mažiau ir tenka daugiausia remtis ne žiedavimo eksperimentais, o vien fenologiniais daviniais. Pastarieji duoda pagrindo manyti, kad pavasario keliai dažnai esti skirtini nuo rudens kelių. Kai dėl klausimo, kokiu būdu keliauja paukščiai: plačiuoju frontu, kaip tvirtina Middendorff, ar tam tikrais keliais, kaip sako Palmen, — Lucanus mano, kad toks klausimo statymas neturi pagrindo, ir kad čia negalima atsakyti nei teigiamai, nei neigiamai: paukščių migracijos įvyksta abiemis būdais.

Daug buvo dėmėtasi klausimu, kokiu aukštumu skrenda paukščiai savo kelionėse. Senieji autoriai, tame skaičiuje Gätke*), neturėdami dar moderniškų tyrimo priemonių, perdaug įvertindavo paukščių gebėjimą kilti aukštyn. Minimasis autorius išbuvęs gerą dalį savo amžiaus Helgolando saloje, toje klasiškoje paukščių keleivių stotyje, buvo įsitikinęs, kad dauguma paukščių skrenda žmogaus akims nepasiekiamoje aukštumoje ir kad paukščiai, kuriuos mes matome skrendančius, yra vien tik atsitiktinai prieinamo bendro fenomeno dalis. Pats gi reiškinys, visoje savo pilnumoje, negali būti mūsų pastebėtas. Nuopelnas tiksliau įvertinti paukščių traukimo aukštumą priklauso Spill'iui, Lucanus'ui ir Thienemann'ui. Šie autoriai pasinaudodami naujosios optikos, aviatikos ir aerostatikos daviniais, o taip pat teoriniais sumetimais įrodė, kiek klydo Gätke. Jie nustatė, kad daugely atsitikimų paukščiai skrenda neaukščiau 4—5 šimtų metrų, bet žinoma, tos skaitlinės nėra absoliutės ir tinka vien lygumoms arba jūroms, tačiau aukštuose kalnuose daviniai yra visai kitokie. Aukštumams apskaičiuoti Lucanus vartodavo paukščių iškamšas pririšamas prie

Gätke H. Die Vogelwarte Helgoland, 1891.

aerostato gondolės. Aerostatas pats buvo pririštas ir aukštumas jo tiksliai žinomas. Štai lentelė, kuri rodo bandymo išdavas.

Paukščių rūšys	Siluetė matoma	Matomas vientaškas	Matymo riba
	metr.	metr.	metr.
Paukštvanagis	250	650	850
Kovas	300	800	1000
Supis	600	—	1500

Stebėjimai padaryti iš aerostatų ir aeroplanų rodo, kad paukščių skridimo aukštumas retai viršija 400 metrų, ir kad paukščiai kyla aukščiau 1000 m. tik išimtinais atsitikimais. Iš aukštumų daugiau — 400 m. turime pranešimų apie 1 kregždę (450 m.), vieną supį (900 m.), varnų būrį (500 m.), vieną vieversį (1900 m.) ir keletą kitų. Kadangi dauguma stebėjimų padarytų iš orlaivių nustato, kad paukščiai normaliai nekyla aukščiau 400 m., — Lucanus daro išvadą, kad paukščiai, paprastai, skrenda žemiau debesų. Aukštesnis skridimas paukščiams neturėtų prasmės, nes geriausi regėjimo santykiai kaip tik yra aukštumoje apie 400 m., o be to, didelėse aukštumose praskiestas oras žymiai apsunkina skridimą. Šiam reiškiniui iliustruoti Lucanus duoda sekančią lentelę, remdamasis Paul Bert'o eksperimentais, apie paukščius praskiestame ore.

Oro spaudimas	Sakalas	Kiras	4 žvirbliai A, B, C, D	Atatinkama aukštuma
388	...		B, D vemia	Apie 5000 m.
348	—	Vemia	„	„ 5800 „
318	—	Vemia, svyruoja	„	„ 6450 „
298	—	„	A, B, D vemia	„ 6900 „
278	Vemia	„	A, B, C vemia, D labai silpnas	„ 7500 „
203	Labai išvargęs, užsimerkia	Lygiai kaip sakalas, bet silpnesnis	A, D miršta	„ 9800 „
188	„	Miršta		„ 10400 „
178	Miršta			„ 10600 „

Iš šių skaitlinių tačiau nereikia daryti išvadcs, kad aukštų kalnų viršūnės sudarytų paukščiams jų kelionėse nepergalimų kliūčių. Daugelis mūsų paukščių perskrenda Alpes; prieš tai jie, paprastai, ilsisi ir skrenda dažniausiai naktį, sulaukę tinkamos oro srovės. Kad kai kurie paukščiai gali pasiekti dar didesnių aukštumų, rodo Wollaston'o daviniai iš pirmosios anglų Everesto ekspedicijos. Minėtasai autorius aukštumoje 5500 m. rado dar sėjiko (Charadrius mongolus) lizdą, iki 5500 m. buvo pastebimi bėgikai (Erolia Temminckii), iki 6500 — raudonuodegės ir 7000 m. aukštumoje, viršum ledynų, — kukutis. Almasy *) matė gandrus aukštumoje 5000—6000 m., o Sven Hedin matė žąsis skrendančias per Tibeto kalnus. Prie šios progos neprošalį palyginti žmogaus sodybų pasiekiamas aukštumas. Jos aukščiausiai stovi Vakarų Tibete, būtent, 4864 m., bet žmonės, bandos ir šunys būna net iki 5500 m.

Panašiai kaip paukščių skridimo aukštumui, padėta buvo nemaža pastangų paukščių greitumui išaiškinti. Vienas pirmųjų šio klausimo tyrinėtojų buvo jau minėtas Gätke, kurio skaitlinės šiam greitumui iliustruoti dabartiniu metu pasirodė, toli gražu, per aukštos. Besiremdamas faktu, kad varnų pulkai rudenį skrenda pro Helgolando salą nuo 8 v. iki 2 v. dieną, o Anglijoje galima jos pastebėti nuo 11 iki 5 val., ir prileisdamas Helgolande ir Anglijoje matomų pulkų tapatybę Gätke apskaičiuoja, kad tos varnos padaro per 3 valandas 575 km., kitaip sakant, 190 km. per valandą. Antras Gätke's pavyzdys yra mėlyngurklė (Cyanecula svecica). Ji žiemuoja Afrikoje ir pavasarį traukia net į Ledynuotojo vandenyno pakraščių tundras; Gätke prileidžia, kad šis paukščiukas išskridęs iš Afrikos vakarą, ankstį rytą atvyksta į Helgolando salą, kuri ir yra pirmoji poilsio stotis. Tuo būdu mėlyngurklė padarytų per vieną naktį 400 geografinių mylių, t. y. apie 45 geografines mylias per valandą. Aišku, kad abudu šitie argumentai neišlaiko kritikos, nes Gätke negalėjo įrodyti išskrendančių ir atvykstančių paukščių tapatybės. Paukščių kelionių greitumas priklauso nuo to, kiek valandų paukštis keliauna kasdieną,

*) Almasy G. Storchzug über das Hochgebirge. 1924.

kokia kryptimi jis keliauna, ir nuo greitumo per vieną laiko vienetą. Visa tai galima nustatyti individualiniu žymėjimu.

Absoliutišką paukščio greitumą nustatyti netaip lengva. Tam tikslui reikia stebėti paukštis skrendantis tiesiąja linija dvejuose punktuose, kurių atstumas yra žinomas. Sąlygos tam darbui ypatingai palankios Nerijoje, kur paukščiai skrenda prisilaikydami tiesaus kranto. Tenai kaip tik ir buvo atlikti reikalingi matavimai. Principas pavartotas profesoriaus Thienemann'o šiam tikslui buvo toks: du žinomo atstumo punktai buvo aprūpinti stulpais su vizirais, pro kuriuos galima matyti pro šalį skrendantį paukštį; ten pat įtaisyti telefono aparatai ir chronometrai su stabdomuoju aparatu. Išvydus pro vizirą skrendantį paukštį — stabdomas laikrodis ir tuo pačiu metu duodamas telefono signalas stebėtojui prie kito punkto, kuris ir užregistruoja tą patį paukštį išvydęs jį pro savo vizirą. Tuo būdu buvo nustatyti šie greitumai.

Paukščių rūšys	metrų per sekundę	metrų per minutę	kilometrų per valandą
Paukštvanagis	11,5	.690	41,4
Varna	13,9	834	50,04
Kikilis	14,6	876	52,56
Sakalas keleivis	16,45	987	59,22
Žirklesnapis	16,6	996	59,76
Kuosa	17,1	1026	61,56
Šnekutis	20,6	1236	74,16

Patiekdamas šias skaitlines Thienemann turėjo galvoje kliūtis, kurias sudaro paukščiams įvairios krypties vėjas. Nustatydamas tiksliai vėjo kryptį, šis stebėtojas darė atatinkamas korektyvas savo apskaičiavimuose. Toliau jisai kreipia dėmesį, kad šios skaitlinės liečia paprastą paukščių kelionės greitumą, bet, toli gražu, jos nėra maksimalinės (vien tik šnekutis ir antis kelionės metu, anot jo, panaudoja savo maksimalinį greitumą). Tasai greitumas gali būti kur kas didesnis, ypač plėšriems paukščiams. Tarp keliaujančio ir grobį vejančio sakalo, Thienemann'o žodžiais, yra toks pats skirtumas, kaip taip risčia ir zovada bėgančio arklio. Kaip matome, paukščių greitumas, toli gražu, nėra taip didelis kaip manė

seniau, bet ir jo užtektų, kad paukštis per dieną galėtų perskristi didelius atstumus. Tuoj matysime, kad ir to nėra. Kad patirtume, kiek paukštis savo kelionėje padaro kelio per dieną, reikėtų žinoti, kiek valandų jis skrenda ir ar prisilaiko jisai tiesių linijų. Weigold ir Thienemann norėjo daryti patikrinimus aeroplano pagalba, tačiau atsirado kliūčių, nes mašina turi kur kas didesnį greitumą negu paukštis ir dėl to greit jį pralenkia. Tam tikslui reikalingas būtų labai mažo greitumo orlaivis. Lieka tik vienas, tiesa, nevisai tikslus metodas, būtent, nustatyti paukščio perskristą atstumą per žinomą laikotarpį. Aišku, kad tam būtinai reikalinga nustatyti paukščio tapatybė kelionės pradžioje ir gale. Čia vėl pasinaudojama žiedavimo metodu.

Įdomių žinių davė vienas pirmųjų žiedavimo bandymų: gandras pažymėtas Berkoje, Vokietijoje, 1880 m. rugpiūčio m. 20 d. buvo nušautas to paties mėnesio 24 d. Geronos provincijoje. Atstumas 1200 klm. buvo perskristas per 5 dienas, vidutiniškai po 240 klm. per dieną. Imdami pagrindan aukščiau nurodytą greitumą, 50—60 klm. per valandą, galime padaryti išvadą, kad skrido jisai kasdien po 5—6 valandas. Tai yra ne vienintelis faktas. Lucanus cituoja, kad kitame atvejy gandras darė vidutiniškai per dieną 200 klm., trečiame irgi tiek pat, ketvirtame 167 klm., penktame 91 klm. Iš to matome, kad mūsų gandrai savo kelionėse vidutiniškai padaro per dieną apie 200 klm. Sulig nustatytų faktų, mūsų gandrai atvyksta į savo žiemavimo vietą, pietų Afrikon, neanksčiau lapkričio 15 d. Atstumas gi nuo mūsų krašto per Mažąją Aziją į pietų Afriką sudaro 10 000 klm.; išskrenda jie iš mūsų krašto antroje pusėje rugpiūčio mėnesio. Iš to išeina, kad savo kelionėje jie išbūna apie $2^1/_2$—3 mėnesius. Jei skirtume 80 dienų jų kelionės laikui, išeitų, kad vidutiniškai jie padaro 120 klm. per dieną, bet žinome taip pat, kad tie paukščiai sustoja kiek ilgiau Dunojaus slėny ir vėliau Nilo pakraščiuose. Imdami šitą dėmesin galime prileisti, kad skrenda jie apie 200 klm. per dieną, t. y. tiek, kiek buvo aukščiau apskaičiuota.

Dėliai kitų paukščių, analoginiai daviniai yra šie: juodasai strazdas iš Helgolando po 7 dienų buvo pagautas Hamburge, padaręs 160 klm. kelio; Helgolande pažymėtas baltagurklis straz-

das po 11 dienų buvo pagautas Bourmonte, Prancūzijoje, padaręs 660 klm.; Rasytėje pažymėtoji liepsnelė po 22 dienų pagauta J.lhay, apie Liežą, Belgijoje; ji per tą laiką padarė 1135 klm., t. y. 51,5 klm. vidutiniškai per dieną. Iš viso to matyti, kad paukščių kelionės, ypač rudenį, vyksta lėtu tempu, nes paukščiai visur sustoja kartais ilgesniam laikui. Kai dėl pavasario kelionių, nors medžiagos turima daug mažiau, tačiau galima spėti, kad jos eina greitesniu tempu.

Klausimu, kas verčia paukščius keliauti du sykiu per metus, užsiimdavo įvairūs autoriai jau devyniolikto amžiaus pradžioje. Buvo manyta, kad svarbiausiais veiksniais, spiriančiais paukščius keliauti, yra ar tai maisto stoka ar šaltis. Suprantama, kad vabzdžiaėdžiai paukščiai, žiemai užėjus, negali išmisti ir turi pasitraukti ten, kur rastų maisto. Plėšrieji paukščiai vėl minta smulkesniais ir skrenda paskui juos; vandeniniai paukščiai turi pasitraukti dėl ledo ir t. p. Bet jau seni autoriai žinojo, kad palinkimas keliauti ne visose rūšyse yra vienodai stiprus, ir kad kai-kada maži ir silpni paukščiukai nevengia žiemos, kai dideli ir stiprūs pasitraukia į pietus. Iš senesnių autorių jau Naumann kreipia dėmesį, kad dauguma paukščių apleidžia savo vasaros buveines tuo metu, kai yra pakankamai maisto ir apskritai visos gyvenimo sąlygos yra patogios. Iš tiesų taip yra: mūsų čiurliai apleidžia Lietuvą labai taisyklingai, apie rugpiūčio mėn. 15 d., kuomet oras pas mus yra dar šiltas, diena ilgesnė negu pietų kraštuose ir maisto esti pakankamai. Šio tvirtinimo pagrindu gali būti kregždės, kurios turi panašų gyvenimo būdą ir minta tuo pačiu maistu (smulkiais skrajojančiais vabzdžiais); jos išskrenda apie $1^1/_2$ mėnesio vėliau. Kad paukščiai tuo metu dar nejaučia maisto trūkumo, rodo žinomas faktas, kad jie rudenį, traukdami į dausas, yra ypatingai riebūs. Iš kitos pusės, nauji žiedavimo eksperimentai nustatė faktą, kad kai-kurių rūšių jaunikliai iškeliauna keliais mėnesiais anksčiau negu seniai (pavyzd., šnekutis ir kt.), o jei seniai gali pramisti savo gimtinėje tai ir jaunikliams užtektų maisto. Daugelis paukščių pasirengia į kelionę tik-ką pradėję šertis, t. y. tuo metu, kai trūksta sparnuose plasnojamų ir uodegoje vairuojamų stiprių plunksnų, visai nepaisydami susidariusio dėliai šių trūkumų nepatogumo. Pavasarį

vėl daug paukščių (pavyzd., vieversiai, pempės, žąsys,) grįžta tuo metu, kai oras toli gražu negali užtikrinti jiems gyvavimo, ir dažnai pasitaiko, kad jie žūva masėmis. Šio reiškinio iliustracijai, štai ištrauka iš mano ornitologijos dienraščio 1923 m. III-28 ir 29 d.: „...visame Palangos pakranty rasdavau daugybę negyvų, bangų išmestų, paukščių. Tarp jų radau apie 20 špokų, apie 10 vieversių, kikilių 5—6, vieną karvelį-ulduką, vieną dagilį, keletą ledinių ančių (Harelda hyemalis). Spėju, kad jie žuvo lėkdami per jūrą, dėl ūkanų, vėjo ar kitų atmosferinių priežasčių". Tai tiek aukų nedidelėje, vos tik 6—8 klm., pajūrio juostoje, o kiek jų turėjo žūti visos Baltijos plote? Tai yra ne vienintelis reiškinys, nes Thienemann tokius faktus dažnai mini savo knygoje „Rossitten", dėliai Nerijos pakraščio.

Tolesniu įrodymu, kad ne maisto stoka verčia paukščius apleist rudenį savo gimtinę, gali būti nelaisvėje laikomų paukščių elgimasis besiartinant traukimo laikui. Aišku, kad tokie belaisviai maisto turi pakankamai, bet nepaisydami to, rudenį jie pradeda nerimaut, dairytis savo narvelyje, dažnai net naktį pabunda ir stengiasi išsprukti. Praėjus traukimo laikui ir jų giminėms išskridus, jie vėl nurimsta. Neatrodo taip pat, kad šaltis galėtų turėti didelės reikšmės, nes, kaip buvo minėta, pas mus palieka žiemuoti kai-kurie mažiausi ir jautriausi paukščiukai, pavyzd., ilgauodegė zylė, nykštukas, karetaitė ir kt. Žinome vėl, kad daug šiltų kraštų paukščių, kaip tai: flamingai, gervės, pelikanai zoologijos soduose puikiausiai žiemuoja lauke. Paukščiai paliegėliai arba šiaip kokių priežasčių kliudomi išskristi rudenį, palikę žiemuoti, prisitaiko kai kokiu būdu šiam reikalui. Žinome nemaža pavyzdžių, kad pas mus žiemavo gandrai, slankos, perkūno oželiai (Tischler* mini laukinius karvelius) ir kt. Praėjusiais, t. y. 1927 m., rudenį vėliau negu paprastai užtikdavau kregždes; mano dienyne X—16 pažymėjau matęs penkių kregždžių būrelį, o X—22 šeštą val. ryto esant smarkiam šalčiui mačiau net 16 kregždžių būrelį. Jos tupėjo ant telegrafo vielų ir valė savo apsišarmojusius sparnus. (Bendrai, kregždės iš mūsų išskrenda apie X—1).

Dar sunkiau yra įžiūrėti priežastis, kurios verčia paukščius

*) Tischler F. Die Vögel Ostpreussens 1914.

pavasarį apleisti šiltus kraštus ir vykti į savo gimtinę, nes apie minėtus veikiančius šiaurės kraštuose faktorius čia negali būti kalbos. Savo žiemavimo vietose jie yra maistu aprūpinti, o klimato sąlygos vargiai galėtų būti nepatenkinamos. Senesni autoriai sprendė klausimą manydami, kad paukščiai galingu lyties instinktu varomi apleidžia dausas, kad pasiektų tas vietas, kur jie patys yra gimę. Ši nuomonė tačiau nevisai išsilaiko kritikai, nes dabar nustatyta, kad daugelis paukščių rūšių dar neperi antrą savo gyvenimo vasarą ir todėl veisimosi instinktas, kaipo migracijos faktorius, atpuola. Tokių neperinčių paukščių pas mus, Lietuvoje, galima dažnai matyti; tarp jų pirmiausia krenta akysna gandrų pulkai, kurie visą vasarą nepakrikę poromis, bet bendrai ganosi pievose. Manau, kad tas irgi liečia laukines žąsis, kurios atsilikus nuo didelių pulkų apleidžiančių mūsų kraštą jau apie balandžio 15 dieną, kad pasiektų tolimus šiaurės kraštus, palieka dar iki gegužės mėnesio. Vis tai yra paukščiai, kuriems nėra ko skubėti į savo gimtinę, o vis dėlto jie tenai atskrenda.

Imdami dėmesin anksčiau minėtus sumetimus dauguma autorių prieina išvados, kad maisto stoka, šaltis ir veisimosi reikalas nėra sprendžiamieji faktoriai, kad paukščiai rudenį trauktų į dausas ir pavasarį grįžtų iš tenai.

Ligi šiol neminėjome dar vieno veiksnio, kuris galėtų turėti svarbią rolę paukščių migracijose. Yra tai šviesa. Ištisa autorių eilė, tame skaičiuje H. Wachs*), paveda tam veiksniui pirmą vietą. Ilgoji diena yra būtina sąlyga, kad galima būtų išauginti jaunikliai, kurie taip daug maisto reikalauja. Bet ir seniams ilgesnė šviesa turi teigiamąją rolę. Eksperimentų būdu nustatyta Amerikoje, kad vištos gaudamos dirbtinos šviesos iki 9 val. vakaro, vidutiniškai deda per metus 16 kiaušinių daugiau, negu esant normaliai šviesai. Intensyvę šviesą plačiai išnaudoja paukščiai ir šiaip kiti gyvuliai ašygalių kraštuose, kur vasarą nėra tamsumos. Kam teko būti tuose kraštuose, galėjo pastebėti, kad dauguma paukščių yra veiklūs bemaž 24 valandas. Norvegijoje Varanger-fiordo pakraščiuose ir Ledynuotojo vandenyno salose ištisą dieną ir naktį

*) Wachs H. Die Wanderungen der Vögel. 1926.

teko man girdėti giedant strazdus, mėlyngurkles (Cyanecula svecica) ir kitus paukščius, ir matyti narus, alkas ir kt. užsiėmusius savo žvejyba ir vaikų auginimu. Vien tik kirai apie vidunaktį kiek nurimdavo susėdę fiordų kraštuose ilgomis virtinėmis. Taip pat elgėsi drugiai ir kamanės; visi gyviai plačiai išnaudodavo šviesos perteklių.

Šviesa turi ir tarpinės įtakos. Ji atsiliepia į augalus, kurie ima augti, žydėti, o sąryšy su tuo prasideda vabzdžių veiklumo periodas. Daugelis paukščių minta vabzdžiais, ir tas periodas pasidaro jiems aiškiai naudingas. Ryškų pavyzdį tokio šviesos išnaudojimo sudaro gyvenanti ašigalių kraštuose ilgauodegė žuvėdra (Sterna macrura). Anot Cooke'o, ji peri Šiaurės Amerikoje 7 su puse laipsnių nuo ašygalio. Ten galima rasti jų jauniklių duobutėje apsuptoje sniego voliuku, kuriuos seniai išgrietė iš lizdo. Paaugus jaunikliams, visa šeimyna leidžiasi kelionėn, ir keliems mėnesiams praslinkus tie paukšteliai jau pasiekia pietų ašigalio ribą. Tuo būdu ilgauodegė žuvėdra naudojasi saulės šviesa daugiau negu bet koks kitas gyvis: savo gimtinėje, šiaurės ašigaly ji per visą laiką nemato nakties ir taip pat pietų ašygaly per visą savo ten buvimą. Per 8 mėnesius šis paukštis naudojasi šviesa ištisų 24 valandų ir tik per savo kelionę, t.y. per 4 mėnesius, mato naktį, bet vis dėlto gauna daugiau šviesos, negu tamsumos.

Reikia turėti galvoje, kad šviesą atjaučia paukščiai ir kitose jų gyvenimo srityse. Taip antai paukščiai giesmininkai ima giedot tik tuomet, kai šviesa pasiekia tam tikro intensyvumo laipsnio, ir kiekviena rūšis pradeda reaguoti šviesai peržengus tam tikrą intensyvumo ribą. Šitą reiškinį labai nesunku pastebėti pavasario rytą pradedant aušti: paukščių balsai ima skambėti tam tikra tvarka su nepaprastu punktualumu, minutė į minutę. Taip pat nuo šviesos priklauso įvairūs kiti perijodiški paukščių gyvenimo reiškiniai vienos paros laikotarpy.

Remdamasis tokiais aiškiais ryšiais tarp šviesos ir paukščių gyvenimo, Hilzheimer*) šviesos santykiuose mato svarbiausį, paukščių migracijos kilmės šaltinį. Daugelis autorių mano

*) Hilzheimer M. und Haempel O. Biologie der Wirbeltiere 1913.

kad ledynų periodas buvo tuo faktoriu, dėliai kurio kilo migracijos. Hilzheimer neigia šį faktorių, teisingai nurodydamas, kad daug anksčiau, negu prasidėjo šis periodas, šviesos santykiai verste vertė paukščius vykdyti periodines keliones. Juk paleontologiniais daviniais remdamies žinome, kad paukščiai gyveno žemės paviršiuje jau trečiaeilių formacijų laikotarpy. Tuomet buvo net šiaurės kraštuose toks klimatas, kaip šiandien atogražose ir, galima spėti, paukščiai buvo pasiekę aukštesnių geografinių platumų negu mūsų laikais. Palikdami nuošaly klausimą, ar ašigaliai anais laikais buvo ledu padengti ar ne, neturime abejonės, kad žemės judėjimas aplink savo ašį ir aplink saulę buvo toks pats, ir todėl kaip ir šiandien, anais laikais ašigaliuose turėjo būti žiemą ilgoji kelių mėnesių naktis. To dėliai paukščiai jau anais laikais rudenį turėjo trauktis į pietus, nes kitaip nebūtų galėję rasti sau maisto. Visa kas pasakyta dėl šviesos įtakos, turi ypatingos vertės paukščiams tuose kraštuose, kurie guli arti ašigalių, bet artinantis į ekvatorių ši vertė mažėja. Žemesnėse geografinėse platumose net yra paukščių, kurie apleisdami savo gimtinę rudenį ir traukdami ekvatoriaus link, patenka į blogesnes sąlygas šviesos atžvilgiu, negu ten, kur jie buvę vasarą. Taip štai mūsų čiurliai išskrisdami iš Lietuvos apie VIII. 15. naudojasi dar ilga diena, palyginant su pietų kraštais, kur jie netrukus turi vykti. Remdamiesi visu tuo galime pasakyti, kad šviesa, panašiai kaip maistas ir temperatūra, yra nors ir labai svarbus faktorius, tačiau ne vienintelis ir nesprendžiamas paukščių kelionės kilmei išaiškinti. Visi tie faktoriai gali iki tam tikro laipsnio paskatinti paukščius kelionėn arba užtęsti jas arba šiaip modifikuoti, bet nei vienas jų negali visiškai panaikinti paukščio palinkimo keliauti arba iššaukti jį nenormaliu laiku. Pats migracijos fenomenas įvyksta tokiu plačiu mastu, tokia gaivališka jėga, kad stebėdami jį negalime pasitenkinti paprastu priežasties ir pasekmės sąryšių aiškinimu. Čia yra kažko daugiau, yra nesuvaldoma jėga verčianti paukštį traukti vis priekin nepaisant pavojaus ir kliūčių. Ši jėga dažnai verčia paukščius visai pakeisti savo pagrindinius papročius. Taip dauguma mūsų paukščių giesmininkų, kurie paprastai yra veiklūs tik dieną, — ima traukti per

visą naktį. Reikia nepaprastų apystovų, kad pastebėtume šią nakties kelionę. Pas mus, Kaune, šį reiškinį galima dažnai pastebėti, nes Nemunas sudaro vieną didesnių keliarodžių mūsų paukščiams. Tamsią rudens naktį prityrusi ausis lengvai pažins tylius, tačiau charakteringus, skrendančių paukščių balsus; tai yra tik nežymus ženklas grandijozinio reiškinio, kuris įvyksta ore netoli nuo mūsų. Labai aiškiai tai galima stebėti prie jūrų švyturių, kur tamsiomis naktimis stiprios šviesos viliojami tūkstančiai paukščių užlekia į šviesos žydinį. Kad būtų suprantamesnis šis gaivališkas reiškinys, duodu čia citatą R. Drost'o*) straipsnio apie paukščių traukimą Helgolando saloje, prie jos švyturio 1927 m. spalių mėn. naktį iš 24 į 25 d.: „Apie 20 val. pasirodė pirmieji paukščiai. Dangus buvo apsiniaukęs ir pūtė silpnas vėjas. Apie 20 v. 30 m. aplink švyturį sukosi keletos šimtų šnekučių būrys. Buvo laikas gaudyti juos (žiedavimo tikslui). Kas kart pasirodydavo danguje tai viena tai kita žvaigždė, o tai buvo aišku, kad paukščiai šalinsis nuo švyturio, nes pastarasis pritraukia juos tik tuomet, kai esti visai tamsu. Tačiau dangus apsiniaukė, pradėjo lynoti ir pasidarė visiškai tamsu. Pasirodė paukščiai nesuskaitomomis masėmis; daugiausia buvo šnekučiai, vieversiai ir strazdai. Kiekvienas šviesos posmas buvo kimšte prikimštas apšviestų taškų, kiek toli galėjo akys pasiekti. Atrodė lyg snigo paukščiais ir tas palyginimas bene duoda geriausį supratimą apie paukščių kiekį. Pačiame švytury irgi atatinkamas paukščių tirštumas. Prie stiklų jų knibžda lyg kokių vabzdžių. Aplinkinėje galerejoje daugybė jų tupi ir skraido. Mes turime daug darbo: gulėdami, stovėdami, šliaužda mi gaudome paukščius, kartais po keletą su viena ranka ir kišame juos į maišus, kurie greit pasidaro pilni. Mes juos nešame į paukščių stebyklas, rūsis ir ten ištuštiname. Kelius kartus sunkiai apsikrovę nunešdavom gyvų šnekučių maišus. Bendrai, mūsų krovinys sudarė 107,36 kg. gyvų šnekučių..., o pats jų skaičius 1445! Paskutiniai paukščiai buvo pagauti apie 6 val. ryto ir jie paliko maišuose iki žiedavimo. Apie 6 val. pabaigėme, nors ir galėjom toliau gaudyti, tačiau „buvo

*) Drost R. Unermessliche Vogelscharen über Helgoland (Ornittologische Monatsberichte. Januar 1928 № 1.

mums gana". Visa turi savo ribas. Prie šnekučių prisidėjo dar vieversių, strazdų ir keletas kitų rūšių, viso 1558 paukščiai. Padarę trumpą pertrauką, apie 8 val. pradėjome žiedavimo darbus... ir apie 19 val. buvo pabaigta. Į klausimą, kiek paukščių traukė šią naktį – sunku būtų atsakyti. Mūsų pagauti 1558 paukščiai nei kiek nesumažino bendros, aplink besisukančios, masės. Tikrai buvo tai mažiau negu šimtinė jos dalis, o gal ir šimtas tūkstantinė..." Panašių aprašymų randame pas Gätke ir kitus autorius. Jie sudaro įspūdžio, kad tikrai čia turima reikalo su kažkokiu gaivališku gamtos reiškiniu.

Anot Wachs'o, paukščių migracijų priežastis yra „paukščių kūne perijodiškai įvykstantis fiziologinio stovio kitimas, t. y. metų laikotarpy svyruojantis ritmas. Šis ritmas virto istorišku reiškiniu; jis praeityje susidarė mažais laipsniais po įtaka aplinkos ritmo. Aplinkos ritmas yra metų sezonų kitimo išraiška. Paukščių kūno ritmas tapo užfiksuotas ir šiandien pasidarė nepriklausomas nuo aplinkos ritmo." Toliau Wachs nurodo, kad panašus reiškinys nėra koki paukščių specijalė savybė. Jis gali būti palygintas su augalų nyktinastiniais judesiais*) arba su perijodišku medžių lapų metimu. Tas palyginimas tuo labiau pateisinamas, kad lapų kritimas, panašiai kaip ir paukščių išskridimas, gali būti išorinių sąlygų, pav., šalčio pagreitintas. Mūsų klimato augalai perkelti į šiltnamius arba į šiltus kraštus vistiek nenustoja metę lapų rudenį; panašiai ir paukščiai keleiviai, nelaisvėje turėdami užtektinai šilumos ir maisto, atėjus rudeniui ir pavasariui, rodo ypatingo neramumo, norėdami išsprukti. Vidutinio klimato medžiai savo augime rodo tą patį perijodiškumą; jis pareina nuo medžiagos mainų perijodiškumo ir apsireiškia tuo, kad lapų sutaupytoji medžiaga yra pavasarį sunaudojama naujiems medenos žiedams sudaryti. Panašus reiškinys yra pas paukščius. Jau buvo minėta, kad rudenį prieš išskrisdami paukščiai sutaupo savyje daug taukų. Įnešus augalus į naujas gyvenimo sąlygas galima ilgainiui visai panaikinti nyktinastinius judesius. Panašiai ir tie naminiai paukščiai, kurie yra kilę iš keliaujančių rūšių,

---

*) Augalų judesiai vienos paros laikotarpy, pavyz., žiedų užsidarymas ir atsidarymas ir t. p.

kaip tai: žąsys, antys prarado visiškai traukimo palinkimą, bet vis dėlto rudenį nutunka.

Iš to, ką anksčiau esame sakę, prieiname išvados, kad paukščių palinkimas perijodiškai keliauti yra tai fiziologinė savybė, kuri pareina nuo perijodinių reiškinių bendruose medžiagos mainuose. Konkretizuoti tuos fiziologinius reiškinius mes šiandien dar negalime, bet manau, kad čia esama analogijos su kai kurių hormonų gamyba. Palyginimui, galima nurodyti, kad paukščių sėklydės (testis) pribręsta pavasarį, o paskui vėl išvyksta. Paralėliai su jų brendimu atsiranda charakteringa patino giesmė, tam tikros plunksnų spalvos, spalvotos karpos, snapo pigmentas ir t. p. Migracijų genezė beabėjo glūdi metų sezonų mainuose. Tie sezonų mainai pagamino paukščių fiziologinį ritmą; pastarasis yra tai savybė perduodama iš generacijos į generaciją, kitais žodžiai, yra tai paveldėta savybė, kuri šiandien apsireiškia nepriklausomai nuo išorinių įtakų.

Tolimieji paukščių protėviai turėjo vien tik išorinių impulsų savo kelionėms, šiandien išoriniai faktoriai turi antraeilę rolę, sprendžiantis gi yra vidujinis fiziologinis stovis, kitaip sakant, įgytas paprotis virto pavaldumu (Erblichkeit, hérédité). Čia neprošalį būtų priminti, kad „instinkto" pakilimas priklauso prie tų savybių, kurios lengviausiai persiduoda pavaldumo keliu.*)

Iš to išeina, kad paukščiai ima traukti ne tuomet, kai išorinės aplinkybės juos verčia, bet kuomet juose pribręsta tam tikras fiziologinis stovis, ir jie keliauna tol, kol šis stovis tęsiasi. Vienuose individuose, net tos pačios rūšies, šis stovis pasireiškia stipriau, kituose silpniau. Todėl vieni paukščiai nukeliauna toliau, kiti arčiau; kitais žodžiais, vienos rūšies ribose įvyksta fiziologinė differenciacija. Bet minėtasis fiziologinis stovis tęsiasi tik ribotą laiką ir pagaliau, kaip vaizdžiai išsitaria Thienemann, „užgęsta". Šiuo momentu paukščio kelionė pasibaigia ir jokios išorinės įtakos negali priversti jį tęsti ją toliau. Panašiai ir jokie aplinkos faktoriai negali pri-

*) „Das Problem der Vererbung erworbener Eigenschaften". Pas Plate L. jo veikale „Selektionsprinzip und Problem der Artbildung" 1913.

versti jį keliauti anksčiau negu užėjo minėtasis fiziologinis stovis. Tačiau negalima tvirtinti, kad aplinka ir atmosferiniai faktoriai negalėtų pagreitinti arba užtęsti šito stovio, panašiai kaip rudens šalnos pagreitina medžių lapų kritimą. Šiai nuomonei palaikyti galima nurodyti šie faktai: 1917 m. sausio ir vasario mėn., anot Thienemann'o, šiaurės Vokietijos upių žiotyse labai nukentėjo palikę ten rudgalviai kirai. Daug jų rasta ir pagauta išbadėjusių ir išvargusių, tarp jų 8 su Rasytės žiedais. Kodėl gi jie netraukė toliau tuo pačiu keliu, kuriuo nutraukė jų draugai iki Lamanšo ar net iki Gibraltaro ir toliau? Dėl to, sako Thienemann, kad jie *negalėjo*; jų traukimo stovis buvo išsemtas. Analoginių iliustracijų, liečiančių antis, gulbes, laukius ir kt. paukščius duoda mums ir kiti autoriai. Šimtai tų paukščių žuvo nuo bado ir šalčio, bet netraukė toliau.

Tad matome, kad paukščių migracijos vyksta grynai gaivališka jėga ir todėl nesąmoningai. Tiesa, tokio pobūdžio yra šio reiškinio pagrindas, bet taip pat turime nemaža davinių, kad jį modifikuoja paukščio sąmonė ar bent prityrimas. Šie daviniai liečia daugiausia tuos paukščius, kurie keliauja pulkais, o pastarieji gali būti sudaryti iš senų prityrusių ir jaunų neprityrusių paukščių. Turime pagrindo manyti, kad jauni individai naudojasi senių įgytomis žiniomis ir tuo būdu susidaro tradicija, kuri bendrai su prigimtu traukimo palinkimu vadovauja paukščiams jų kelionėse. Kokios reikšmės gali turėti senių dalyvavimas mišruose būriuose, rodo šie faktai: Berlyno zoologijos sodo direktorius, Heinrath, stebėjo laukines žąsis, išperėtas nelaisvėje. Atėjus traukimo laikui, jos pasidarė labai neramios, daužėsi aplinkui ir net pakildavo skrist, išsirikiavusios priprasta joms kylio forma, tačiau neišksrido. Palinkimas išskristi pas jas savaime atsirado, bet to neužteko, kad jos galėtų apleisti savo gimtinę. Tur būt trūko čia senių vadovybės. Tą patį pastebėjo gervėse Falz-Fain savo zooparke Ascania-Nova. Jos paliko prie savo tėvų, kurių neleido išskristi.

Kitos rūšys, matomai gali skristi be senių prityrimo, tačiau nuo to kyla joms keblumų. Įdomus Thienemann'o*) eksperi-

---

*) Thienemann J. Etwas über das Experiment in der Vogelzugsforschung, in besonderen über ein Experiment über die Orientierung der Vögel. („Forschungen und Fortschritte" Juni 1927).

mentas su gandrais yra puiki iliustracija senių reikšmei nušviesti. Vasarą, 1926 m., surinko jisai 27 jaunus gandrus Rasytėje iš įvairių Rytprūsių vietų. Paukščiai gerai užlaikomi ir maitinami puikiai užaugo. Jiems buvo uždėtos specialės sagos ant sparnų, kad negalėtų išsprukti. Atėjus laikui kada normaliai gandrai išskrenda, Thienemann'o belaisviai pasidarė labai neramūs, bėgiojo susirūpinę, plasnojo sparnais ir bandė išsprukti. Tatai dviems ir pavyko padaryti. Aukščiausį punktą neramumas pasiekė rugpiūčio 29 dieną. Gavęs žinių iš įvairių Prūsų kraštų, kad gandrų jau niekur nebematyti, Thienemann nuėmė gandrams sparnų sagas ir paleido juos laisvus, bet pasirodė, kad jie dabar nebenori skristi. Jie pasirinko nakvynei aukštą bažnyčios stogą ir kasdien nuskrisdavo į laukus varliautų. Visą laiką buvo biauriausias oras ir tik rugsėjo 18 dieną oras pasitaisė. Gandrai išlėkė iš ryto į lauką ir jau nebegrįžo. Kitą dieną matė juos už 22 kilometrų į pietus nuo Rasytės apie Sarkavą ir vėliau tą pačią dieną apie Wargenau dvarą, 3 km. toliau. Rugsėjo 20 d. 4 gandrai buvo patebėti pačiame Samlando vidury. Spėjama, kad tai buvo Rasytės paukščiai. Po to jokių žinių apie gandrus nagauta, ir tik štai gruodžio mėn. pranešimas iš Atenų: vienas medžioklis šio miesto apylinkėse, lapkričio mėn. gale, iš būrio 20 gandrų nušovė vieną ir ant jo kojos rado žiedą pažymėtą „Vogelwarte Rossiten B 14889“. Buvo tai Thienemann'o augintas gandras, kaip spėjama buvęs drauge su kitais jo augintiniais. Thienemann, darydamas išvadas iš to fakto, pabrėžia, kad šie bandomieji paukščiai nenuskrido priprastu keliu per Bosforą, Mažąją Aziją, Syriją, Palestiną į Afriką, bet žymiai nukrypo į vakarus, paėmę tačiau teisingą pietų kryptį. Per 21 metus nebuvo gauta nei vieno gandro iš Graikijos. Kita išvada: paukščiai skrido ilgiau negu tat normaliai įvyksta, nes nušovimo dienoje jie turėtų būti jau apie *Viktorija-Niansą.*

Manau, kad tas pavėlavimas ir nukrypimas iš kelio įvyko dėliai to, kad nebuvo senių, nes šiam bandymui buvo pavartoti vien jauni paukščiai.

Žinoma, kad senų paukščių prityrimą ir jaunų „mokimąsi“ galima prileisti tik tada, jei šie gyviai turi užtektinai aukštą

psichiką, o ypatingai, atmintį. Šiai minčiai, rodos, nėra kliūčių. Paukščiai lygiai nelaisvėje, kaip ir laisvi, gana linksmai pasiduoda dresūrai ir labai ilgai atmena' ką yra išmokę. Haecker Hallės zoologijos sode švilpdamas pripratino 2 gerves artintis prie jo ir imti maistą. Bandymai buvo nutraukti ir atnaujinti tik 21½ mėnesiams praslinkus, bet nepaisant to, abi gervės pažinę švilpimą atejo paimti maistą. Aš pats auginęs kranklį, atidaviau jį į kitą vietą, kur jis išbuvo 8 mėnesius, o po to vėl paėmiau atgal. Grįžęs į seną vietą, būtent, didelį kiemą, kur jis galėjo laisvas vaikščioti, nuo pat pirmos grįžimo dienos atnaujino visus savo senus papročius ir pažintis: tuoj atėjo apsilankyti į mano butą, taip pat kaip ir pernai, pašoko ant kėdės prie stalo ir leido man pakasyti jam galvą, (kitiems neleisdavo); pirmą naktį, taip kaip anksčiau, užlipo nakvoti ant kopečių prie namų pastatytų ir kita. Iš viso, buvo matyti, kad per 8 mėnesius nieko jis neužmiršo.

Thienemann mini raudonuodegę, kuri buvo žieduota 1919 m. balandžio mėn. 25 d. netoli Berlyno ir kuri sekančiais metais grįžo tiksliai į tą pačią vietą ir dargi buvo ten 4 kartus pagauta. Ten pat buvo žieduota liepsnelė 1919 m. gegužės m. 16 d.; ji buvo tiksliai toje pačioje vietoje pagauta gegužės ir ir birželio mėnesiais 1920 ir 1921 metų. Weigold praneša apie ieduotą juodąjį strazdą ir giesmininką, kurie įvairiuose sezonuose po du sykiu Helgolando saloje pagauti Labai gerą liudijimą apie paukščių atmintį sudaro sekantis Thieneman'o faktas: „Žiemą, 1917-18 metų nuo spalių m. 15 d. gyveno žieduotas rudgalvis kiras ant stiebo Ženevoje stovinčio garlaivio. Tų pačių metų lapkričio m. 3 d. jis vėl pasirodė ir tuoj užėmė savo senąją sargybą ant stiebo, kurią jis uoliai gynė nuo kitų jo draugų. Jis laukė, kad viena laikraščių pardavėja padėtų jam ant mūro maisto nuotrupų, kurias jis griebdavo bemaž iš jos rankų. Šis kiras buvo stebėtas iki vasario mėn. 23 d., kada garlaivis išplaukė iš uosto, ir galutinai išvyko kovo mėn. 25 dieną". Iš to matome, kad paukštis keleivis du metu iš eilės ne tik apsilankė tiksliai toje pačioje vietoje, bet iki smulkmenų užlaikė tuos pačius papročius.

Bendros išvados. Daugelis išdėstytų faktų rodo, kad *šių dienų* sąlygos paukščių aplinkoje, kaip tai: maisto stoka

temperatūra ir apskritai atmosferiniai reiškiniai, o taip pat veisimosi reikalas negali būti kauzaliai surišti su paukščių migracijomis. Bet tie faktoriai, veikdami perijodiškai per ilgus amžius, iššaukė paukščiuose fiziologinį migracijų ritmą, kuris pasireiškia šiandien nepriklausomai nuo jų, kitaip sakant, paukščių migracijų reiškinys turi būti nuvokiamas, kaip įgytų savybių pavaldumas. Palinkimas keliauti yra nevienodai stiprus atskiruose individuose, o ypatingai atskirose tos pačios rūšies geografinėse grupėse. Vienos grupės paukščiai išskrenda bendrai ir žiemuoja toje pačioje vietoje (žiūr. šnekučių kelionės grafikas). O išvados to gali būti ir atatinkama morfologinė diferenciacija. Todėl suprantamas yra faktas, kad paukščiai būdami labai judrūs gyviai, apdovanoti tobuliais lokomotoriniais organais sudaro daug vietinių (lokalinių) porūšių, kitais žodžiais, pas paukščius veikia tokia pati geografinė izoliacija, kaip ir pas tuos gyvius, kurie neturi tobulių judėjimo organų. Kaip žinoma, geografinė izoliacija yra vienas svarbiausių faktorių naujoms rūšims susidaryti.

Po prof. Ivanausko paskaitos, posėdis buvo baigtas.

Klaidos atitaisymas.

42-me pusl. doc. Brazys per klaidą įrašytas į Humanitarinių mokslų Fakultetą. Jis yra Teologijos filosofijos fakultete.